

**Astrologia aplicada a la recerca de tresors:
el *Libel d'investigació de tresors* de Bartomeu de Tresbens¹**

Sebastià Giralt
Universitat Autònoma de Barcelona

El *Libel d'investigació de tresors o algunes coses amagades encerrar* –com seria el títol sencer transmès per l'única còpia conservada d'aquesta breu obra– és una de les poques monografies conegudes en l'Europa llatina sobre la recerca de tresors o objectes amagats per mitjà de l'astrologia. Tanmateix, la recerca de tresors era un motiu força popular en la literatura àrab. Però també es va posar en pràctica, sobretot a Egipte, on es podien buscar tombes faraòniques. Així, al món islàmic van sorgir buscadors de tresors professionals i una literatura especialitzada. D'aquí que els astròlegs donessin resposta a aquesta necessitat incloent capítols sobre recerca de tresors i altres objectes ocults en manuals generals d'astrologia i en tractats monogràfics (Burnett, Yamamoto & Yano). Aquesta mena de continguts van passar al món cristià en traduir-se alguns d'aquests manuals generals. De manera més específica, Herman de Caríntia va recopilar diversos textos sobre la recerca d'objectes ocults en traducció llatina de l'àrab (Burnett 1978).²

La tradició àrab de recerca de tresors va mantenir-se viva en territoris ibèrics que havien pertangut durant segles al món islàmic i que encara conservaven una important minoria musulmana, com en moltes àrees de la Corona d'Aragó. L'interès ben documentat de Pere el Cerimoniós per trobar tresors dins els seus regnes i els seus esforços per promocionar l'astrologia es conjuminen en el *Libel d'investigació de tresors* de Bartomeu de Tresbens.

1. El *Libel d'investigació de tresors* dins l'obra astrològica de Bartomeu de Tresbens

El *Libel d'investigació de tresors* és el més breu dels quatre tractats conservats de Bartomeu de Tresbens. El mateix autor assenyala la seva brevetat en referir-s'hi com a *libell* –en el sentit etimològic de 'llibre petit' que manté l'actual *Diccionari de la llengua catalana*–, malgrat que les glosses que l'acompanyen gairebé en dupliquen l'extensió. Transmès de manera incompleta, es troba entre els tres tractats d'aquest astròleg que resten inèdits i que no han estat estudiats fins ara, a diferència del més extens, el *Llibre de nativitats*, que es va editar ja fa seixanta anys amb el títol poc fidel de *Tractat d'astrologia* (Tresbens). D'aleshores ençà la figura i l'obra de Tresbens han restat pràcticament abandonades per la recerca, malgrat que és probablement l'autor de l'Europa medieval amb una obra sobre astrologia més vasta i ambiciosa en una llengua vernacle.³ L'edició i l'estudi del *Libel d'investigació de tresors* que aquí s'ofereix han permès situar l'origen de

¹ Aquest treball s'inscriu en el projecte «Corpus digital de Arnau de Vilanova: filosofia y ciencia en la corona de Aragón (siglos XIII-XIV),» FFI2014-53050-C5-2, Ministerio de Economía y Competitividad. Agraïxo a Carmel Ferragud, Xavier Lamuela i Jean-Patrice Boudet el seu ajut en l'elaboració d'aquest article i a Lluís Cifuentes la revisió i els suggeriments que hi ha fet.

² També es conserva algun text en llatí per buscar objectes perduts, com *Ad inveniendum rem perditam*, BnF n.a.l. 595, f. 39rv (Juste 2015).

³ A més de la introducció de Vernet i Romano al *Tractat d'astrologia*, sobre Tresbens vegeu Giralt 2018, Giralt 2017; Ferragud (acceptat); Cifuentes 2012-2017, nom171; Cifuentes 2006, 209; Cifuentes 2005; Chabàs 2004; Ryan, 111-112. Actualment Carmel Ferragud i jo estem preparant un diplomatari dels documents conservats relacionats amb ell.

Tresbens en el Comtat de Foix, però la primera dada documentada de la seva biografia el situa el 1359 a Barcelona com a examinador en un tribunal mèdic i metge titulat per la universitat (Torre & Rubió, 38-42). A partir de l'any següent abundant documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) ens el mostra al servei del rei Pere el Cerimoniós i del seu fill Joan, duc de Girona, en qualitat tant de metge com d'astròleg. El seu nom desapareix de la documentació el 1375, probablement a causa de la ruptura de la seva relació amb la Corona. Durant aquest període Tresbens va participar en el programa de Pere III d'impulsar la ciència de les estrelles (astronomia-astrologia). Ara bé, les obres dels altres autors que hi van participar, com Pere Engilbert, Dalmau Sesplanes, Jacob ben David Bonjorn o Jacob Corsuno, van ser en llatí o en triple versió llatina, catalana i hebrea i es van centrar en l'astronomia (Millàs Vallicrosa; Chabàs 1992, 39-251; Chabàs 2004; Cifuentes 2006, 189-220; Giralt, en premsa). En canvi, l'obra de Tresbens va ser exclusivament en català i orientada a l'astrologia. Mentre el *Libel d'investigació de tresors* es limita a una aplicació específica de l'astrologia –trobar tresors i objectes perduts–, probablement responent a un interès especial de la Corona, la resta de l'obra conservada de Tresbens –el *Llibre de les nativitats*, el *Tractat de les interrogacions* i el *Tractat de les eleccions*– proporciona les bases de l'astrologia judiciària en els tres àmbits fonamentals centrats en la vida humana: les nativitats, les interrogacions i les eleccions.

Atès que a l'inici el tractat és adscrit a Tresbens, el *Libel d'investigació de tresors* ja havia estat identificat com a obra seva per Joan Vernet i David Romano, a diferència dels altres dos inèdits, el *Tractat de les interrogacions* i el *Tractat de les eleccions*, que van ser adscrits per primer cop al mateix autor per Lluís Cifuentes (Tresbens, 28; Cifuentes 2006, 209). Tots tres breus escrits es conserven en un sol manuscrit: Ripoll, Biblioteca Lambert Mata XXI (en endavant *R*).⁴ Es tracta d'un còdex de paper datable al tercer quart del segle XV. Conté 173 ff. (291 x 215 mm), dels quals són en blanc els ff. 21v, 23-28, 98v-111 i 121-122, 148v, 149v, 164v-165. Té mutilats els ff. 1 i 29-30, a més d'alguns altres en blanc (23-28) i el posterior al 173, que ha estat tallat i conserva restes d'escriptura, en concret de notes marginals que devien pertànyer al *Libel d'investigació de tresors*. Escrit per dues mans: la primera va copiar gairebé tot el manuscrit, excepte els ff. 123-149, a càrrec de la segona. La major part del còdex està ocupat pels tractats de Tresbens, excepte les *Taules del rei En Pere*, amb els seus cànons copiats dues vegades (122r-120v, 123r-149r) i dues breus fórmules consecutives per trobar l'ascendent a l'hora del naixement, la primera en llatí i l'altra en català:

1. *De animodar rubrica* (ff. 163ra-163va): *inc.* Si volueris scire verum ascendens in hora nativitatis alicuius...; *expl.*: dicit se pluries expertus fuisse.
2. *Aliter de eodem secundum Avenatzer* (ff. 163va-164r). *inc.*: “Abans que comense los judicis vos vull mostrar com trobareu lo grau de l'ascendent....” *expl.*: “axí u he yo provat d'aquest animodar. *Explicit feliciter.*”

La resta de *R* transmet totes les obres de Tresbens conservades: *Llibre de les nativitats*, ff. 1ra-85vb –amb els folis 1r-v i els 23r-30v mutilats–, el *Tractat de les interrogacions*, ff. 86ra-98rb, el *Tractat de les eleccions*, ff. 150r-162v, i el *Libel d'investigacions de tresors*,

⁴ El manuscrit ha estat descrit per Vernet i Romano en la introducció del *Tractat d'astrologia*, pp. 25-34, i dins Avenoza, manid 2114, i Cifuentes 2012-2017, ms459. *R* va ser la base per a l'edició del text català de les *Taules del rei En Pere* (Millàs Vallicrosa, 121-238). N'he completat la descripció després d'examinar-lo directament i per mitjà d'una còpia digital.

ff. 166r-173v. Com es pot veure en aquest darrer llibre, hi ha senyals que l'amanuense de *R* va corregir el text després de copiar-lo: en el segon capítol separa dues paraules que han quedat massa juntes i afegeix al marge superior una expressió que havia omès en la còpia⁵.

Diversos indicis fan pensar que Tresbens va escriure els seus tractats entre 1360 –quan degué entrar al servei del rei– i 1369. La seva disposició dins *R* i les referències internes suggereixen que l'ordre de redacció va ser aquest: *Llibre de nativitats*, *Tractat de les interrogacions*, *Tractat de les eleccions* i *Libel d'investigació de tresors* (Giralt 2018). Una d'aquestes referències la trobem en el *Tractat de les eleccions* en relació al *Libel*: “En cercar tresors e traure lo tractat se saguex...” (*R*, f. 162r). Així doncs, sembla que l'opuscle sobre els tresors va ser l'última escrita de les obres conservades de Tresbens. A més, dos documents de la cancelleria reial i la tresoreria podrien referir-se al *Libel d'investigació de tresors* i podrien servir per indicar-ne el *terminus ante quem*: una carta enviada pel rei des de València a Pere Ramon, a Barcelona, ordena amb vehemència que li enviï una còpia revisada del “llibre sobre tresors amagats” que se li havia manat realitzar per al mateix monarca (13 setembre 1369).⁶ Uns dos mesos abans s'havia fet un pagament per cobrir les despeses d'un “llibre d'astrologia” per part del rei, que potser hauria estat destinat a costejar aquesta còpia.⁷ A partir d'aquestes dades, doncs, trobo raonable defensar que el *Libel d'investigació de tresors* va ser acabat a mitjan 1369 o poc abans.

Continguts

A diferència dels altres tractats conservats de Tresbens, el text del *Libel d'investigació de tresors* va acompanyat per un total de 22 glosses escrites als marges del text, plenes d'erudició i d'extensió variable, algunes d'elles considerablement llargues, fins al punt d'envoltar tot el text en dues de les cares (*R*, f. 167r i f. 168r). A primera vista es pot dubtar de qui és l'autor d'aquests comentaris, però si els llegim atentament queda clar que és el mateix Tresbens, atès que mostren sintonia amb el text i unes fonts coherents amb les utilitzades per ell. A més, l'al·lusió a un *Llibre del rei i dels seus accidents* del mateix autor de les glosses –avui perdut–, en un passatge en relació al rei d'Aragó, apunta a un astròleg vinculat a la cort catalana. Encara és més determinant el fet que, en diversos passatges del comentari, la referència al text és en primera persona.⁸ Les glosses responen a diverses finalitats: d'entrada pretenen aclarir el sentit de text, amb explicacions addicionals i exemples, però sovint també n'amplien el contingut, aportant informació complementària, fent digressions i incloent-hi referències a les autoritats. Algunes glosses –la 7 o la 22–

⁵ Vegeu *infra* les notes 52 i 54.

⁶ “Lo Rey. Manam-vos sots pena de la ira e indignació nostra que per lo feel nostre Bernat Grimau, mercader de Mallorca, portador de la present, nos trametats trellat bo e feelment fet e comprovat del *Libre dels tresors amagats*, lo qual vos fou liurat per manament nostre, havent-vos en açò leyalment segons que de vós confiam,” ACA, C, reg. 1225, f. 44r (Rubió, vol. 2, núm. 159, referència corregida).

⁷ “Ítem, done al senyor rey, los quals lo dit senyor, ab albaranet segellat ab lo segell del seu anellet, scrit en València, a XXI dia de juliol de l'any MCCCLXIX, atorgà de mi haver haüts e reebuts per messions que s són fetes en un llibre d'estrologie del dit senyor, segons que en lo dit albarà se conté, que cobre: XXII florins d'or d'Aragó,” ACA, MR, vol. 358, f. 66v, editat a Trenchs, núm. 1423. Encara que la proximitat cronològica amb la carta anterior és significativa, aquest document també podria estar relacionat amb un pagament a Dalmau Sesplanes, com en ACA, C, reg. 1344, ff. 22v-23r (6 gener de 1367), editat a Trenchs, núm. 1354.

⁸ “Car provada he la major partida d'ella,” glossa 3; “E quan dic que'l missatge no haja cura de altra cosa entench a dir que pròpiament durant la intenció del que tramet faça son poder lo missatge que entena a l'artista, ço és a saber al maestre del judici...,” glossa 6 en referència al §4; “La intenció que yo y pos en aquesta letra és que entench que la longuesa de la casa és en lo temps de la interrogació trobada per la latitud del significador,” glossa 21.

contenen qüestions, en el sentit acadèmic medieval de problemes plantejats en el decurs del comentari d'un text, amb les corresponents respostes. Es percep un notable esperit didàctic i una formació escolàstica ben adquirida tant a les glosses com al text, amb un esforç continu per la claredat, l'explicació d'alguns conceptes claus, que en alguns casos es donen en llatí i es glossen en català, la voluntat de donar exemples, el recurs a les autoritats i la confrontació entre elles.

En la còpia conservada, acèfala, el *Libel d'investigació de tresors* comença de manera abrupta, però aparentment poc després d'iniciar-se la dedicatòria al rei Pere. Tresbens, per encàrrec d'aquest, havent buscat i consultat molts llibres d'astrologia judiciària, ha redactat un opuscle (*libell*) per cercar tresors o altres coses amagades, que lliura al rei amb el prec que no el doni a conèixer a ignorants d'aquest àmbit de la filosofia ni a cap rei o senyor llevat dels seus fills, a fi de no menyscar el seu honor i poder. Aquí, en la primera glossa, afegeix que, si s'estengués aquest coneixement, no es respectaria la propietat privada i s'instauraria la llei del més fort. El procés d'investigació ha de començar amb l'elecció, per part del rei, d'un fidel recercador capaç de trobar coses amagades dins els seus regnes, però sense perjudicar els drets dels altres ni provocar infàmia sobre el monarca. Aclareix, en la segona glossa, que el rei només pot buscar béns pertanyents a difunts i ha de respectar les possessions dels vius. L'autor assegura que la doctrina que donarà serà "vera e segura" i, en la tercera glossa, afegeix que ha posat a prova la major part d'ella i atribueix els possibles errors als instruments, a una falta de comprensió, a la malaptesa de l'interrogador o a una equivocació en l'hora de prendre l'ascendent. Segueix amb l'advertiment que quan calgui revelarà les seves fonts, dirà allò que ell ha provat i corroborarà o contradirà el que exposen altres amb raons i autoritats. De tota manera, encara que hi estigui en desacord, reflectirà les opinions dels altres si les entén.

Tot seguit passa a presentar les vuit parts o capítols del tractat, seguint l'ordre que ha de tenir la interrogació: 1) si la substància oculta es troba en el lloc suposat; 2) si és una cosa valuosa o no; 3) quina és la quantitat i la magnitud d'allò amagat; 4) si és antic o no; 5) si és possible trobar-ho; 6) si està ubicat sobre terra o sota; 7) a quina profunditat o altura es troba; 8) quin és el punt exacte on se situa.

Aquest esquema inicial es veu alterat en el text: malgrat que els capítols no hi apareixen numerats ni venen encapçalats pels títols, es poden identificar a partir del contingut i detectar-hi les modificacions. Així, els capítols tercer i quart estan intercanviats en l'ordre i al cinquè el segueix el vuitè de l'índex. A causa de la pèrdua de folis el text s'interromp bruscament avançant el capítol vuitè de l'índex, mentre que han desaparegut els capítols sisè i el setè. En contra de l'ordre indicat en l'índex, sembla lògic que el sisè i el setè vinguessin després del vuitè, atès que són especificacions de la localització més general del vuitè, i, per tant, s'entén que l'autor els reordenés en el text final. Així doncs, del conjunt de vuit capítols, en falten només dos i una petita part d'un altre. En conseqüència, cal pensar que ha sobreviscut la gran major part del tractat.

En el primer capítol explica que, per començar, el consultant ha de posar la interrogació a l'astròleg. Si el problema és que no està segur d'on para l'objecte amagat, ha de certificar-ho a través dels astres. Si no és allà, s'ha d'esbrinar a casa de qui és entre la gent propera a ell. També es donen indicacions per localitzar-lo quan l'ha amagat algú altre, sigui familiar, amic o enemic. Segueix amb instruccions per trobar algun objecte o tresor ocultat per algú que no se sap amb certesa qui és però se sospita o s'ha sentit dir on es troba. En el segon capítol es donen indicacions astrològiques per saber el valor de les coses amagades a partir de diversos autors, especialment segons el material de què es componen, que pot ser humil

com ara herba, plom o vidre, o bé d'alt preu com or, perles o pedres precioses. Hi explica una experiència pròpia en la qual va endevinar el material enterrat: va trobar unes grans canonades de coure barrejat amb plom davant la incredulitat de Gaston de Lévis (§11). El tercer capítol –quart en l'índex inicial– indica els passos a seguir per saber si la cosa amagada ha estat enterrada fa molt temps o recentment. El quart –tercer a l'índex– assenyala la manera de determinar la quantitat o la grandària d'allò amagat. En el cinquè Tresbens diu que, després d'haver acomplert necessàriament els passos anteriors, cal esbrinar si és possible aconseguir la cosa amagada, objectiu per al qual també es donen instruccions. A continuació ja es pot passar a descobrir la seva localització dividint l'espai en els quatre punts cardinals. És el que pretén aquesta sisena part –vuitena segons l'índex–, la darrera conservada, tot i que de manera incompleta. L'autor hi inclou alguns exemples de la seva pròpia experiència en els quals va reeixir a trobar les coses ocultes: el primer descobriment va tenir lloc en l'hostal del mateix Gaston de Lévis abans esmentat, en una altra ocasió la seva perícia va ser posada a prova amagant un objecte, potser una moneda, en un fangar, i una tercera la seva muller li va amagar els llibres i ell va ser capaç de trobar-los on els havia amagat, dins l'hostal de la Bastida de Bosinhac, entre plomes (§17).

La connexió occitana i l'origen de Tresbens

Podem identificar el Gaston de Lévis que, segons narra Tresbens, en dues ocasions va posar a prova la seva capacitat endevinatòria? Abans que res, cal dir que en el manuscrit trobem escrit “Gastó / Gaston de Lenis” i se li dona el títol de “senyor de la era.” Ara, tot sembla indicar que en algun moment del procés de còpia de l'opuscle l'amanuense no va entendre uns noms propis que li resultaven estranys i els va deformat. Descubrim qui és el personatge real si corregim aquest nom pel de Gaston de Lévis, senyor de Leran. En efecte, és probable que el topònim “Leran” aparegués originalment catalanitzat en “Lerà” de manera que degué ser fàcil de confondre'l amb el nom comú, acompanyat d'article, “l'era.” Els senyors de Leran pertanyien a la família noble francesa de Lévis, que s'havia estès pel Llenguadoc arran de la croada albigea i hi havia esdevingut poderosa. Cronològicament Tresbens es pot referir tant a Gaston I de Lévis, mort el 1351, com al seu fill Gaston II, del qual consta que va fer testament el 1383 (Sainte-Marie & Sainte-Rosalie, 21). Resulta versemblant situar en aquesta mateixa època una altra de les experiències que recorda, quan va retrobar els seus llibres a la Bastida de Bosinhac – “Bastida de Bosenhat” en el nostre manuscrit. Aquest petit poble, anomenat La Bastide-de-Bousignac en francès, està ubicat a nou quilòmetres al nord de Leran i a quatre al sud de Mirapeis. El fet que les tres experiències que recordi en aquest llibre se situïn en un espai geogràfic determinat fa pensar que hi va residir durant un temps més aviat llarg, en un episodi que fins ara no coneixiem de la biografia de Tresbens.

La presència de Tresbens a Leran no es pot deslligar de la seva relació amb el Comtat de Foix, la capital del qual es troba a 30 quilòmetres a l'oest de Leran. Consta que el 1372 el rei Pere va atorgar un salconduit al seu metge i astròleg i a un soci mercader de Pàmias, ciutat del Comtat de Foix, permetent-los circular i comerciar lliurement pels regnes de la Corona d'Aragó.⁹ Precisament a 7 quilòmetres al nord-oest de Foix hi ha un llogaret

⁹ “Nos Petrus etcètera, ut vos, Bartholomeus de Tribusbonis fisisus domus nostre et Guillelmus Durandi ac Iohannes Durandi filius vestry, dicti Guillelmi mercatoris civitatis Apamiarum Regni Ffrancie et Comitatus Fuxi, cum vestris factoribus, negociatoribus, procuratoribus et famulis, per nostre protectionis presidium ab omni iactura valeatis salubrius preservari [...], tenore presentis carte nostre recipimus atque ponimus vos predictos Bartholomeum, Guillelmum et Iohannem ac factores, negociatores, procuratores et famulos vestros

anomenat Tresbens, que podem presumir que és el lloc on va néixer Bartomeu. Sota aquesta llum, els occitanismes i gal·licismes dispersos en el *Libel* deuen ser les restes d'un català escrit per un occitanoparlant que han sobreviscut al procés de còpia.¹⁰ Tenint en compte aquest origen, es comprèn que necessités un salconduit del governador del Rosselló i la Cerdanya per enviar algú a França a buscar llibres i altres béns que li pertanyien.¹¹ Devien ser propietats que encara conservava a la senyoria de Leran o al Comtat de Foix.

Fins ara els orígens de Tresbens eren totalment desconeguts, però tots aquests indicis, presos en el seu conjunt, ens permeten imaginar un trajectòria versemblant: originari de Tresbens, al comtat de Foix, degué estudiar medicina a Montpeller, que hostatjava una de les principals facultats mèdiques, si tenim en compte que una recepta sota el seu nom està inclosa en una *Summa medicine* elaborada a partir d'autors majoritàriament relacionats amb la Universitat de Montpeller (Giralt 2018; Rosa Cubo, 592). Després, durant uns anys, que probablement hem de situar a la dècada dels 40 o dels 50 del segle XIV, va residir a la regió de Mirapeis, on degué estar al servei del senyor de Leran –podem suposar que com a metge i astròleg. En una data desconeguda anterior a 1359 es va instal·lar a Barcelona, possiblement empès per l'esperança de donar una empenta a la seva carrera. En efecte, el trasllat li va permetre coronar les seves aspiracions professionals quan va entrar al servei de la monarquia catalana a partir de 1360.

Les fonts

Les fonts que Tresbens utilitza en el *Libel d'investigació de tresors* són similars a les que empra a la resta dels seus tractats, tot i que en cadascun d'ells s'adapten a l'especificitat del tema (Giralt 2017). Així, igual que en les seves altres obres, la font principal d'una gran part de l'opuscle és el *Liber completus* d'Alí Abenragel, astròleg magrebí de la cort de Kairuan a la primera meitat del segle XI. El *Liber completus* és un dels compendis d'astrologia més enciclopèdics i difosos, traduït a l'entorn d'Alfons X de l'àrab al castellà (*Libro conplido en los judizios de las estrellas*, que trobem editat en dos volums: Abenragel 1954 i 2005) i del castellà al llatí en dues versions diferents. La que va circular més, amb gran diferència, va ser la d'Egidio de' Tebaldi i Pedro del Real (*Liber completus in iudiciis stellarum*, del qual no tenim cap edició actual, només renaixentista: Abenragel 1485). D'Abenragel Tresbens segueix sobretot el capítol 39 de la part primera, centrat en la manera de descobrir tresors i coses enterrades (Abenragel 1954, vol. 1, pp. 39-42; 1509, ff. 14r-15r). Hom s'ha demanat si l'astròleg occità hauria utilitzat la versió castellana o la llatina: diversos indicis en el *Llibre de nativitats* demostren que va servir-se de la llatina de Tebaldi i del Real (Hilty 1961, Hilty 2016, Giralt 2017). En el *Libel* també trobem tries lèxiques més properes al llatí que no pas al castellà en passatges basats en Abenragel. Així, Tresbens sol preferir *substància*, corresponent al llatí *substantia*, que tradueix *haver* castellà, en comptes d'*haver*, que tanmateix també empra ocasionalment (§4-8). A més,

---

sub nostra proteccione, custodia et comanda, ita quod in terra nostra ubilibet possitis negociari et marcari atque morari cum rebus seu mercibus vestris salve,” ACA, C, reg. 922, ff. 75r-v (Saragossa, 16 d'abril de 1372).

¹⁰ Agraeixo a Lluís Cifuentes el seu ajut decisiu en la identificació del topònim de la Bastida de Bosinhac i del nom de Lévis, així com el suggeriment de la hipòtesi de l'origen occità de Tresbens. A Xavier Lamuela li dec la identificació de Tresbens com un topònim de la vora de Foix.

¹¹ “Cum presencium exhibitor vadat pro nunc ad partes Ffrancie pro certis negociis fidelis domesticus nostri Bartholomei de Tribus Bonis, magistri in medicina, debeatque reducere ipsi magistro libros et quedam alia bona sua,” ACA, C, reg. 1717, f. 96r.

utilitza *aplicar* (llatí *applicare*) enfront del verb *llegar* castellà (§12) o el genèric *fet* davant el terme *fechizo* del castellà, que té el sentit concret de ‘fetilleria’, mentre que el llatí *factura* era susceptible de ser utilitzat amb els dos significats en l’edat mitjana i podria explicar el canvi de sentit.¹² Finalment, resulta molt significativa la utilització del terme *col-liri*, que tradueix *collirium* del llatí, enfront del més específic *magnicie* emprat en la versió castellana.¹³ No hi ha dubte que Tresbens tenia accés al *Liber completus* en llatí, que, segons consta, es trobava a la biblioteca reial ja el 1359, quan el rei va ordenar deixar qualsevol llibre de la ciència de les estrelles a Dalmau Sesplanes excepte aquest (ACA, C, reg. 1071, f. 176v-177r = Rubió, vol. 1, núm. 191). Tanmateix, la seva versió catalana no va arribar-hi abans de 1386, data en la qual l’infant Joan va demanar al governador de Mallorca una còpia en català d’Abenragel a partir d’un exemplar que hi havia a l’illa (ACA, C, reg. 1674, f. 47v = Rubió, vol. 1, núm. 385). És possible que llavors l’aconegués, perquè en l’inventari parcial de la biblioteca reial fet el 1410 estan registrats dos volums d’Abenragel en català, a més de quatre en llatí.¹⁴ Però no estava disponible per a Tresbens mentre redactava els seus tractats i, per tant, ell va basar-se en la traducció llatina.

De tota manera el *Libel d’investigació de tresors* és el tractat de Tresbens que en proporció menys se serveix d’Abenragel i més d’altres autors. Així, Tresbens també hi recorre a diversos capítols d’un altre compendi astrològic molt divulgat, el *Liber novem iudicum*, confeït cap a mitjan segle XII a partir de passatges d’Omar Tiberiades, Gergis, Doroteu, Zael, Pseudo-Aristòtil, Albohali, al-Kindi, Messahala i Albumasar.¹⁵ Una altra font és el *De interrogationibus* del mateix Omar Tiberiades, astròleg persa de la cort de Bagdad (fl. 762-812) (Carmody, 38-40; Pingree 2008; Burnett 2011). Igualment les citacions a Ptolemeu són força destacables, però en realitat solen referir-se al pseudoptolemaic *Centiloquium*, un molt influent recull de cent sentències astrològiques d’origen discutit –potser grec bizantí o àrab. Se’n conserven diverses traduccions de l’àrab al llatí, però la més difosa, amb diferència, és la que va fer Plató de Tívoli a Barcelona el 1136. Acompanyava el *Centiloquium* el comentari de l’astròleg egipci Abū Ja’far Ahmad ibn Yūsuf ibn al-Dāya (Boudet). Tresbens empra la versió de Plató de Tívoli, i en concret la sentència 90 sobre la troballa de les substàncies ocultes, amb el corresponent comentari d’Ahmad ibn Yūsuf.¹⁶ En la glossa 15 confon aquest comentador, anomenat Hali en la tradició llatina, amb Alí Abenragel. En canvi, almenys en un punt concret de la glossa 20 cita la gran obra astrològica del grec Ptolemeu, el *Tetrabiblos* o, en la seva versió llatina, *Quadripartitum*. Messahala, Albumasar i Alcabici són grans autoritats de l’astrologia àrab també citades puntualment en aquest opuscle. Alcabici va ser traduït al català, però no es té constància que aquesta versió fos anterior o contemporània de Tresbens. No és segur que fossin traduïts al català el *Quadripartitum* o les obres de Messahala emprades per ell (Cifuentes 2006, 210-213). Sigui com sigui, Tresbens demostra manejar amb perícia les fonts llatines i podia accedir-hi directament.

¹² Vegeu *infra* nota 67.

¹³ Vegeu *infra* nota 61.

¹⁴ Massó, ítems 11 i 130 en català; 79, 119, 221, 253 en llatí. Quant a les identificacions dels llibres vegeu Chabàs 1992, 28-37; Chabàs 2004; Cifuentes 2006, 210-212.

¹⁵ Els capítols són: “De thesauris et rebus absconditis” (f. 15r error tipogràfic per f. 16r) i “Utrum possit invenire” (f. 15r-v [=16r]) tots dos d’Omar, i “De thesauro vel re qualibet occulta” de Gergis (f. 15r-v [=16r] i 17r). Sobre aquesta recopilació vegeu Carmody, 103-112 i Burnett 2006.

¹⁶ He pogut comparar les diverses traduccions llatines de la sentència 90 del *Centiloquium* i del seu comentari gràcies a Jean-Patrice Boudet, que amablement me n’ha proporcionat la transcripció.

En el capítol primer recorre a Abenragel, però no el cita ni el segueix fil per randa, sinó que el combina amb altres materials sense especificar-ne l'origen. La citació del savi indi Artech procedeix clarament d'Abenragel (§8), mentre que la de Gergis amb la qual clou el capítol deu provenir d'un extracte d'aquest autor inclòs *Liber novem iudicum*, tot i ser-li poc fidel (§8). El capítol segon està basat en gran part en la secció corresponent d'Abenragel (1954, 40-41) però aquest no recull les citacions a altres autors com Pseudo-Ptolemeu o Omar que trobem en Tresbens i que, per tant, deuen ser directes. Comença referint-se a la sentència 90 del pseudoptolemaic *Centiloquium* i al seu comentari realitzat per Ahmad ibn Yūsuf (§9), sentència que reprendrà al final del mateix capítol (§12) i que el durà a explicar què és el senyor del terme en la glossa 20 amb una referència a la taula dels termes egipcis donada pel veritable Ptolemeu en el *Quadripartitum* i, com també assenyala l'autor, reproduïda per Alcabici (segle X) i Albumasar (segle IX) en les seves grans introduccions astrològiques.¹⁷ Més endavant segueix de prop Abenragel, però amb algunes petites addicions i confrontant-lo amb Omar, tant a partir del *Liber novem iudicum* i com del *De interrogationibus* (§9-§10). En alguns punts mostra l'acord entre Abenragel i Omar, però a continuació Tresbens rebutja l'afirmació d'Omar que Mart signifiqui que el material de la cosa que es busca sigui plom. Aquesta refutació no solament es fonamenta en l'opinió d'altres autors innominats o en una argumentació lògica, sinó sobretot a partir de l'experiència personal que relata: ell mateix va descobrir, a partir d'una interrogació que havia realitzat, unes grans canonades de coure i aram en el senyoriu de Gaston de Lévis (§11). Després torna a seguir Abenragel tot confrontant-lo amb Omar en dos punts (§12). Una d'aquestes vegades s'inclina per preferir una afirmació d'Omar segons la qual Venus significa "adornament de fembras e draps de porpres e semblants coses." Tanmateix, en els textos d'aquest autor persa no he trobat aquesta relació amb Venus.

El tercer capítol, centrat en si la cosa que se cerca és vella o nova, intenta conciliar una indicació de la mateixa sentència 90 del *Centiloquium* amb una posició diferent defensada per altres autors i donada com a alternativa pel comentari d'Ahmad ibn Yūsuf: el seu argument és que depèn del moment astrològic i deixa a la intel·ligència de l'astròleg trobar la solució adequada quan, com passa sovint, la situació no és contemplada per les autoritats (§13). En el capítol quart, dedicat al coneixement de la magnitud del que es busca, pretén aclarir un passatge fosc del comentari d'Ahmad ibn Yūsuf (§14). En el cinquè, sobre com es pot saber si és possible obtenir la cosa amagada, cita Omar (§15), malgrat que sembla un error perquè aparentment el passatge al qual fa referència es troba en Abenragel. En el capítol sisè, amb la finalitat de localitzar la cosa oculta, parteix de "lo libre que feu de l'haver amagat o de altra cosa" Messahala, astròleg jueu establert a Bagdad (762–c. 815) (§16). Es tracta d'una al·lusió al *De occultis* o *Liber interpretationum*, monografia sobre la recerca astrològica d'objectes ocults.¹⁸ A continuació recorda diverses experiències pròpies reeixides com a prova de la bondat d'aquest mètode (§17).

Malgrat l'ús extensiu que Tresbens fa de les fonts astrològiques en el conjunt de la seva obra, fent-ne un seguiment molt proper en nombrosos passatges, també hi trobem de vegades una utilització crítica de les autoritats. En efecte, sovint assenyala concordances i divergències entre els autors. I quan divergeixen sol decantar-se per un d'ells i justificar-ho (Giralt 2017). En el capítol segon del *Libel d'investigacions de tresors* ho hem vist quan assenyala les coincidències d'Omar amb Abenragel però també les seves discrepàncies: en

¹⁷ Pel que fa a aquests autors àrabs vegeu Carmody, 88-101 i 144-150, Yamamoto 2007a i 2007b.

¹⁸ Sobre Messahala i les seves obres, vegeu Thorndike; Carmody, 23-38; Pingree 2008.

una ocasió rebut Abenragel a favor d'Omar i més endavant actua a la inversa. En el primer cas raona la seva posició i posa com a prova una experiència pròpia, igual que en el capítol sisè n'esmenta altres en suport a Messahala. En el capítol tercer hem contemplat com intenta conciliar dues opinions diverses: una afirmació del *Centiloquium* i una altra de diversos autors. Així doncs, si tenim en compte la seva manera de fer, no és sense fonament que el mateix Tresbens reivindica en el prefaci del *Libel* una triple base epistemològica de la seva obra: “autoritats textuais,” “rahons,” “esperència” (§2). Segons diu, exposa el que ha comprovat amb l'experiència o el que ha vist i, el que no, ho confirma amb la raó i les autoritats. De tota manera, no hem de creure que aquestes tres bases tinguin el mateix pes en el conjunt, atès que, com era habitual en el món intel·lectual medieval, les autoritats constitueixen, amb diferència, la seva principal font de coneixement. Tot i així, la seva actitud ocasionalment crítica amb les autoritats mereix ser apreciada en un àmbit tan conservador com era el de l'astrologia segons la caracterització de Carey. En Tresbens trobem, doncs, un autor format a la universitat que divulga un saber altament tecnificat com és l'astrologia, que empra metodologies escolàstiques –confrontació d'autoritats, comentari, qüestions– i les combina amb la seva experiència pràctica però que se serveix de la llengua vernacle.

La recerca de tresors en la Corona d'Aragó

Com hem vist, el prefaci del *Libel d'investigació de tresors* demana que el coneixement que s'hi transmet quedi circumscrit als iniciats en astrologia i a la dinastia reial d'Aragó. Tot seguit suggereix al rei que esculli una persona que li sigui fidel com a “encercador secret” encarregat de buscar coses amagades pels seus regnes (§1). Podem sospitar que amb aquest tractat Tresbens es postula per a aquesta missió davant Pere el Cerimoniós i que obtenir tal encàrrec és el propòsit de donar un èmfasi especial a l'experiència en el text, recordant alguns pretesos èxits de l'autor en el descobriment d'objectes ocults. A més, podia esperar una bona acollida de l'opuscle per part de Pere, que al llarg del seu regnat sempre va tenir gran necessitat de diners per a les seves grans empreses, com el domini de Sardenya o la seva intervenció en la guerra civil castellana.

De fet, no hi ha dubte que, en la Corona d'Aragó, la recerca de tresors era un activitat econòmica real en la Corona d'Aragó, en la qual consta que s'hi van involucrar els reis catalans al llarg del segle XIV i a inicis del XV: trobats a través de diverses publicacions (especialment Aragó) i altres vies, cito aquí tretze documents emesos pel Cerimoniós i pels seus fills Joan i Martí –i sens dubte n'hi deu haver altres encara desconeguts– que atorguen llicència a determinats individus per buscar metalls preciosos i tresors en general dins els seus regnes o en indrets determinats, entre els quals apareixen terres situades al Regne de València, al d'Aragó, a Tarragona o a Mallorca. A canvi de concedir els permisos, la Corona rebia una substancial part de les seves troballes, entre una desena part i la meitat, de manera que la monarquia s'apropiava del dret d'adjudicar-se els béns trobats en perjudici dels drets dels senyors i propietaris de les terres. En un document s'arriba a donar la llicència a la mateixa propietària, Violante de Urrea, a canvi d'una tercera part dels tresors (Aragó). Malgrat que no s'hi especifica els mitjans emprats per trobar els tresors, fossin astrològics o no, ni el resultat de tals exploracions, la documentació demostra que s'hi esmerçaven esforços i que hi havia especialistes en aquest camp, així com la implicació de la monarquia. Tanmateix, cal destacar el cas d'un sarraí expert en astrologia i medicina, veí de Matet, localitat de la Vall d'Almonesir, al Regne de València, a qui el duc Joan permet, juntament amb qui devia ser un parent, buscar tresors encantats o amagats en nom

del rei per mitjà d'una llicència datada el 1374 –per tant contemporània amb el servei de Tresbens a la monarquia. Aquest és un indicatiu que la ciència de les estrelles podria considerar-se un mitjà eficient per trobar riqueses ocultes:

Nós, infant en Johan, considerants que tot tresor encantat o amagat de reetemps a ençà lo qual se trob en la terra e senyoria del dit senyor rey, pare nostre, s'esguarda e s pertany al dit senyor o a nós, considerants encara que vosaltres, Abdal·là Almonestet e Abduleziç Almonestet, moros vehins del loch de Matet de la Vall d'Almonezir, qui sots en moltes coses esperts, en especial tu, dit Abdal·là, qui és astrolegia e metge, vos entremetriets volenters d'aytal tresor a cercar e a trobar a messions vostres, si nós vos aculliem en covinent part de aquell, considerants noresmenys digna cosa ésser e rahonable que, si en res nos aprofitam per vostra indústria d'aquest fet que vosaltres ne deiats profit reportar, per tenor d'aquesta letra donam e atorgam a vosaltres, dessusdits Abadal·là e Abduleziç, la terça par èntegrament de tot tresor encantat o antigament amagat que vosaltres o qualsevol de vós trobets o per instrucció vostra se trob dins la dita terra e senyoria... (ACA, C, reg. 1740, f. 52r, València, 6 de febrer de 1374).

De fet, entre els cercadors de riqueses a qui s'atorguen les llicències abunden els musulmans i els jueus, però sovint apareixen també persones vinculades a la Corona, incloent-hi metges, juristes i funcionaris reials. És versemblant que aquests personatges de més alt rang tinguessin el paper d'intermediaris per a l'obtenció de la llicència del rei, mentre que els encarregats materials de la recerca fossin els primers. Així, el rei Pere atorga al físic reial Bernat Oriol i als seus companys una llicència per buscar metalls preciosos i tresors a Mallorca (1376) i una altra al físic reial Marc del Corral, juntament amb l'escuder reial Guillem de Laçano i el sarraí Hamet Abdefac (1373).¹⁹ A l'Arxiu del Regne de Mallorca es conserva una altra llicència, lliurada el 1385 al lloctinent de governador del Regne de Mallorca, que el mateix monarca va concedir a Umbert de Fonollar, cavaller, conseller reial i majordom de l'infant Joan, per cercar o fer cercar “tresors amagats e encantats” a tots els territoris de la Corona. Tot i que els objectes trobats s'han de repartir entre el cavaller (9 parts) i la monarquia (1 part), s'hi exigeix que Fonollar compensi els propietaris pels danys causats en la recerca i l'excavació (Sanxo)²⁰.

Un altre cas interessant és la llicència atorgada el 1364 pel Cerimoniós a dues dones del Regne de València, Miquela, muller d'en Pere Arnau de Riusec, i Maria Sánchez, per buscar metalls i tresors encantats o no encantats per tots els territoris de la Corona, afegint que els tresors embruixats, segons diu la fama, estan protegits per donzelles o altres persones encantades.²¹ El mateix rei Pere és qui el 1381 encomana directament la

¹⁹ Respecte als dos metges vegeu Ferragud 2005, 449, així com els documents ACA, C, reg. 924, ff. 116v-117r (5 de juny de 1373); ACA, C, reg. 1231, ff. 144v-145r (7 d'octubre de 1376). Quant a altres casos: ACA, C, reg. 1085, ff. 131v-132r (27 de setembre de 1371); ACA, C, reg. 1107, f. 61v (2 de març de 1385); ACA, C, reg. 1955, f. 86v (12 d'octubre de 1388); ACA, C, reg. 1979, f. 194 (15 de juliol de 1392); ACA, C, reg. 1981, ff. 141v-143v (15 de gener de 1393); ACA, C, reg. 2259, f. 25r (30 de juny de 1406). Aquests darrers estan editats dins Aragó.

²⁰ Datada el 17 de novembre de 1385. Arxiu del Regne de Mallorca, LR 34, Governació, Lletres reials (1385-1386), ff. 82r-v. Agraïxo a Carmel Ferragud haver-me proporcionat la signatura actualitzada i a Lluís Cifuentes haver-me indicat l'article de Sanxo.

²¹ “Nós en Pere etc. per tenor de les presents atorgam a vós, na Miquela, muller d'en Pere Arnau de Riusech de la ciutat de València, e a na Maria Sánchez, filla d'en Johan de lo Trillo, al loch de Muntalba, e a cascun de

recuperació d'un tresor amagat en “temps de moros” al porter de la seva cort, Andreu de Torres, que se n'ha assabentat a través d'un informador innominat. Segons aquest informador un vell “moro” mort 30 anys enrere li va explicar que uns quants musulmans van guardar les seves riqueses en un conjunt de gerres enterrades. La veracitat d'aquest tresor està confirmada pel fet que un religiós l'ha buscat durant sis anys i l'ha trobat però no gosa extreure'l per por que la Corona li ho arrabassi tot, de manera que es conformarà amb la part que li toqui. Andreu de Torres és enviat a fer excavar el tresor en presència d'un notari de València –cosa que ens indica que es busca en un indret del Regne de València– i a respondre'n davant el tresorer reial, un cop satisfetes les despeses necessàries.²²

Així, el destacat paper documentalment provat que tenien en aquesta activitat els musulmans i els territoris de la Corona d'Aragó que havien estat més exposats a la influència del món islàmic sembla entroncar amb la forta tradició de recerca de tresors en la cultura àrab. En relació a Mallorca, Oliver Moragues també apunta a la conquesta, que va fer fugir els habitants de la ciutat per buscar refugi en indrets muntanyosos més recòndits i amagar els seus diners o objectes de valor –una situació similar a la que s'hauria pogut donar en altres territoris incorporats més recentment o, en època moderna, al Regne de Granada després de la conquesta castellana (Barrios Anguilera)– i a la fama de pirates atresoradors de botins que s'havien guanyat els habitants de les Illes sota el domini musulmà.

En tot cas és comprensible que els rumors, amb base o sense, de riqueses amagades pels musulmans que devien circular en aquells territoris van cristal·litzar en llegendes de tresors encantats, que hem vist reflectides fins i tot en la documentació oficial. Se'n fa ressò Francesc Eiximenis, al *Regiment de la cosa pública*, en incloure entre les belleses del Regne de València els tresors ocultats pels àrabs amb encanteris quan van ser expulsats i que es podrien trobar forçant a confessar, per mitjà de la tortura, els musulmans que restaven al regne:

Ultra açò, senyors meus, sapiats que havets hic, en diverses parts del regne, de grans e de notables amagatalls que hic són despuis que los moros ne foren gitats ençà, en los quals ha coses fort precioses amagades, jatsia que ab maleficcis dels dits moros les dites coses hagen perdudes les llurs pròpies colors; de les quals coses ab vostra bona indústria poriets venir en coneixença lleugerament. De aquests amagatalls he entès que n'ha u fort notable après la Font de Benifalló, e altre fort assenyalat en lo terme de Manises; e dins la ciutat mateixa n'hi ha molts dels dits amagatalls, segons

---

vosaltres que pugats traure, cercar e traure o ffer traure per qualsevol persones per vós d'açò deputadores tots e sengles tresors, axí d'aur con d'argent e qualsevulla altres menes de qualsevulla metalls de qualsevol condició o natura, que sien ab caves o sens caves, axí encantats com no encantats, los quals tresors e altres béns encantats se diu que stan en guarda de alcunes donzeles o persones encantades axí en lo dit loch de Muntalba com en qualsevol ciutats, viles, lochs e castells et altres lochs deserts o poblats e térmens d'aquells en tota la nostra senyoria deçà mar e dellà mar en la ciutat e isla e Regne de Mallorques. Volem, emperò, que vós et cascuna de vós e alcunes persones que hajen part ab vós de les dites coses siats tenguts de donar a nós dels dits tresors e metalls e altres béns per vós atrobats la meytat e que del romanent puyats ffer a totes vostres volentats...”, ACA, C, reg. 1199, f. 487r (14 de maig de 1364). Vegeu també la llicència concedida pel rei Martí a un ciutadà de Mallorca per cercar “tresors supposats, amagats e encantats”, ACA, C, reg. 2256, ff.144v-145r (9 de desembre de 1400), editat dins Rodrigo Lizondo & Jaume Riera i Sans, núm. 842.

²² ACA, C, reg. 1102, ff.30r-v (25 d'octubre de 1381), editat dins Rodrigo Lizondo & Jaume Riera i Sans, núm. 691.

que poríets saber ab los moros mateixs antics de ací de la terra, si els estrenyets de noves o per altra forma de turment a dir veritat, e que els dits moros antics revelassen llurs registres secrets (Eiximenis, 27).²³

Encara més, a la tradició llegendària i la realitat històrica de recerca de tresors en terres catalanoaragoneses es pot vincular també el *Libre del rey Peyre de Aragon* citat com a font en un escrit occità sobre la localització de tresors encantats per musulmans i gentils en la península Ibèrica (Giralt 2014). A diferència del llibre de Tresbens, el *Libre del rey Peyre* devia estar més orientat a la nigromància que a l'astrologia, però és probable que el títol es refereixi al mateix Cerimoniós, tant si és de manera real com fictícia. De fet, la recerca de riqueses ocultes, sovint protegides per esperits, era una de les finalitats freqüents de les operacions que trobem en llibres de màgia ritual o astral (vegeu, per exemple, Láng). Tot i així, no coneixem casos documentats sobre suposades pràctiques nigromàntiques amb tal objectiu fins a l'època moderna, quan són objecte de persecució inquisitorial (Oliver Moragues). En canvi, un document datat l'1 d'octubre de 1386 i publicat per Fajarnés apunta a la utilització de la màgia natural: es tracta d'un requeriment del governador del Regne de Mallorca al seu lloctinent a Eivissa perquè restitueixi a Pere Lledó, mestre d'aixa i ciutadà de Mallorca, quatre vergues d'avellaner aptes “a cercar tresor amagat o encantat.”

Edició

Aquesta és la primera edició del *Libel d'investigació de tresors* de Tresbens, i ha estat realitzada a partir de *R*, l'únic testimoni conegut. He seguit els criteris habituals d'edició dels textos catalans medievals: he mantingut l'ortografia de *R*, però he aplicat la distinció moderna d'u/v i i/j, he accentuat, he posat dièresis i he utilitzat l'apòstrof per indicar les elisions que actualment es marquen amb aquest signe, el punt volat per separar les formes aglutinades que avui s'escriuen separades i els guionets per a les formes enclíiques pronominals. També he regularitzat l'ús de les majúscules. La puntuació segueix les normes actuals, inclosa la supressió dels punts que limiten els numerals. Hi he afegit els títols dels capítols, extrets de l'índex que dona l'autor, però, quan escau, reordenats segons el contingut real del text. He posat les paraules i les lletres afegides entre parèntesis angulars. Per facilitar les referències al text he numerat també els paràgrafs (§). Darrere del text edito les glosses, que a *R* estan escrites als marges, inserint entre parèntesis números de referència als passatges del text corresponents. Tant al text com a les glosses indico les cares dels folis. Les correccions que he fet al text estan recollides en les notes, així com les incidències que es van produir en el procés de còpia, com paraules i lletres ratllades, sobreescrites o corregides. També en nota incloc les fonts citades per Tresbens i uns quants aclariments lèxics. Malgrat que he consultat amb molta freqüència Alcover & Moll, no ho assenyalo més que en casos excepcionals.

²³ Agraeixo a Carmel Ferragud haver-me indicat aquest passage.

Obres citades

- Abenragel, A. ('Alī ibn Abī l-Rijāl). *Liber completus in iudiciis stellarum*. Venècia: Erhard Ratdolt, 1485.
- . *El Libro conplido de los iudizios de las estrellas: traducción hecha en la corte de Alfonso el Sabio*. G. Hilty ed. Madrid: Real Academia Española, 1954.
- . *El Libro conplido en los iudizios de las estrellas (partes 6 a 8): traducción hecha en la corte de Alfonso el Sabio*. G. Hilty ed. Saragossa/Barcelona: Instituto de Estudios Islámicos y del Oriente Próximo/Grupo “Millás Vallicrosa” de Historia de la Ciencia Árabe/Universitat de Barcelona, 2005.
- Aḥmad ibn Yūsuf ibn al-Dāya. *Commento al Centiloquio tolemaico*. F. Martorello & G. Bezza ed. trad. Sesto San Giovanni: Mimesis, 2013.
- Albumasar (Abū Ma‘shar). *Introductorium in astronomiam*. H. de Caríntia, trad. Augsburg: Erhard Ratdolt, 1489.
- . *Kitāb al-madkhal al-kabīr ilā ‘ilm ahkām al-nujūm / Liber introductorii maioris ad scientiam iudiciorum astrorum*. R. Lemay ed. Nàpols: Istituto Universitario Orientale, 1995-1996.
- Alcabici (Al-Qabīṣī=Alcabitius). *The Introduction to Astrology (=Introductorius)*. C. Burnett, K. Yamamoto & M. Yano eds. Londres: Warburg Institute, 2004.
- Alcover, A. M. & F. de B. Moll. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Moll, 1964-1969. 10 vols.
- Aragó, A.-M. “Licencias para buscar tesoros en la Corona de Aragón.” Dins *Martínez Ferrando, archivero: miscelánea de estudios dedicados a su memòria*. Barcelona: Asociación Nacional de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos, 1968. 7-21.
- Avenoz, G. *et alii* dir. *BITECA. Bibliografia de textos catalans antics*. Berkeley: University of California, 1989-2017.
< http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/biteca_ca.html > (últim accés 4/10/2017).
- Barrios Aguilera, M. “Tesoros moriscos y picaresca.” *Revistas Espacio, Tiempo y Forma. Series I-VII Espacio, Tiempo y Forma, Serie IV, Historia Moderna* 9 (1996): 11-24.
- Boudet, J.-P. “Astrology between rational science and divine inspiration: the pseudo-Ptolemy's *Centiloquium*.” Dins S. Rapisarda & E. Niblaeus eds. *Dialogues among Books in Medieval Western Magic and Divination*. Florència: 2014, 49-76.
- Burnett, C. “Arabic into Latin in Twelfth-Century Spain: the Works of Hermann of Carinthia.” *Mittellateinisches Jahrbuch* 13 (1978): 100-134.
- . “A Hermetic Programme of Astrology and Divination in mid-Twelfth-Century Aragon: the Hidden Preface in the *Liber novem iudicum*.” Dins C. Burnett & W. F. Ryan eds. *Magic and the Classical Tradition*. Londres/Torí: Warburg Institute/Nino Aragno Editore, 2006. 99-118.
- . “*De meliore homine*. ‘Umar ibn al-Farrukhān al-Ṭabaṛī on Interrogations: A Fourth Translation by Salio of Padua?’” Dins A. Sannino, P. Arfé & I. Caiazza eds. *Adorare caelestia, gubernare terrena. Atti del Colloquio Internazionale in onore di Paolo Lucentini (Napoli, 6-7 Novembre 2007)*. Turnhout: Brepols Publishers, 2011.
- Burnett, C., K. Yamamoto & M. Yano. “Al-Kindī on finding buried treasure.” *Arabic Sciences and Philosophy* 7, 1 (1997): 57-90.
- Carey, H. M. “Judicial astrology in theory and practice in later medieval Europe,” *Studies in History and Philosophy of Science Part C: Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 41, 2 (2010): 90-98.

- Du Cange (Charles Du Fresne). *Glossarium mediae et infimae latinitatis*. Niort: Leopold Favre, 1883 – 1887. 10 vols.
- Carmody, F. J. *Arabic Astronomical and Astrological Sciences in Latin Translation: A Critical Bibliography*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 1956.
- Chabàs, J. *L'Astronomia de Jacob ben David Bonjorn*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992.
- . "L'activitat astronòmica a l'època del rei Pere (segle XIV)." Dins J. Vernet & R. Parés eds. *La ciència en la història dels Països Catalans*. València: Institut d'Estudis Catalans/Universitat de València, 2004. Vol. 1, 483-514.
- Cifuentes i Comamala, L. "L'astronomia i l'astrologia en català a finals de l'Edat Mitjana." Dins A. Amengual, G. X. Pons & J. March eds. *Conferències de les Jornades de Commemoració i Estudi de l'eclipsi total de Sol a la Mallorca de 1905*. Palma: Societat d'Història Natural de les Balears, 2005. 1-22.
- . *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*. Barcelona/Palma: Universitat de Barcelona/Universitat de les Illes Balears, 2006.
- . coord. *Sciència.cat DB*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2012-2017. <<http://www.sciencia.cat/db/scienciadat-db.htm>> (últim accés: 4/10/2017).
- Eiximenis, F. *Regiment de la cosa pública*. D. de Molins de Rei ed. Barcelona: Barcino, 1927.
- Fajarnés, E. "Supuesta virtud de las ramas de avellano (1386)." *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana* 8 (1899-1900): 357.
- Ferragud, C. *Medicina i promoció social a la baixa Edat Mitjana (Corona d'Aragó, 1350-1410)*. Madrid: CSIC, 2005.
- "Bartomeu de Tresbens, metge i astròleg de Pere el Cerimoniós i l'infant Joan: entre el servei a la Corona i el municipi." *Asclepio* (acceptat).
- Giralt, S. "Magic in Occitan and Latin in ms. Vaticano, BAV, Barb. lat. 3589." *Revue d'histoire des textes n. s.*, 9 (2014): 221-272.
- . "Drawing from the marrow of the authors of astrology: The sources of Bartomeu de Tresbens, Astrologer to King Pere the Ceremonious of Aragon." Dins J.-P. Boudet, M. Ostorero & A. Paravicini Bagliani eds. *De Frédéric II à Rodolphe II. Astrologie, divination et magie dans les cours (XIIIe-XVIIe siècle)*. Florència: SISMEL-Edizioni del Galluzzo, 2017. 71-96.
- . "Astrology in the Service of the Crown: Bartomeu de Tresbens, Physician and Astrologer to King Pere the Ceremonious of Aragon." *Journal of Medieval History*, 44, 1 (2018): 104-129.
- Hilty, G. Recensió al *Tractat d'astrologia* (ed. J. Vernet i D. Romano). *Vox Romanica* 19 (1961): 390-398.
- . "El Libro conplido en Cataluña." *Estudis Romànics* 38 (2016): 347-355.
- Juste, D. *Les manuscrits astrologiques latins conservés à la Bibliothèque nationale de France à Paris*. París: CNRS (Institut de recherche et d'histoire des textes), 2015.
- . "The impact of Arabic sources on European astrology: some facts and numbers." *Micrologus* 24 (2016): 173-194.
- Kasten, L. A., & Nitti, John J. dir. *Diccionario de la prosa castellana del rey Alfonso X*. Nova York: The Hispanic Seminary of Medieval Studies, 2002.
- Massó, J. "Inventari dels béns mobles del rey Martí d'Aragó." *Revue Hispanique*, 12, 42 (1905): 413-590.
- Millàs Vallicrosa, J. M. *Las Tablas astronómicas del Rey Don Pedro el Ceremonioso*.

- Madrid/Barcelona: CSIC/Asociación para la Historia de la Ciencia Española, 1962.
- Láng, B. “Angels around the crystal: the prayer book of King Wladislas and the treasure hunts of Henry the Bohemian.” *Aries. Journal for the Study of Western Esotericism* 5 (2005): 1-32.
- Liber novem iudicum*. Venècia: Peter Liechtenstein, 1509.
- Oliver i Moragues, M. “Identidad y territorio: La búsqueda de tesoros en un reino hispano de frontera.” Dins Bertrand, Michel & Planas, Natividad. *Les sociétés de frontière: De la Méditerranée à l'Atlantique (xvie-xviiiè siècle)*. Madrid: Casa de Velázquez, 2011. 319-334.
- Omar Tiberiades (Umar Ibn Al-Farrukhān Al-Ṭabarī). *Liber de nativitatibus et interrogationibus*. Venècia: J. B. Sessa, 1503.
- Pingree, D. “Ibn Abī l-Ridjāl, Abū l-Hasan ‘Alī, al-Shaybānī al-Kātib al-Maghribī al-Kayrawānī.” Dins *Encyclopaedia of Islam*, 2a ed. Leiden: E. J. Brill, 1986. Vol. 3, 688.
- . “Māshā’ Allāh.” Dins *Complete Dictionary of Scientific Biography*. Detroit: Charles Scribner’s Sons, 2008. Vol. 9, 159-162.
- Ptolemeu, C. *Quadripartitum*. Plató de Tívoli trad. / Pseudo-Ptolemeu. *Scientia projectionis radorum* / Pseudo-Ptolemeu, *Centiloquium*. J. de Sevilla trad. Venècia: Erhard Ratdolt, 1484.
- . *Le Previsioni astrologiche = Tetrabiblos*. S. Feraboli ed. Verona: Fondazione Lorenzo Valla, 1985.
- Rodrigo Lizondo, M. & J. Riera i Sans. *Col·lecció documental de la Cancelleria de la Corona d'Aragó: textos en llengua catalana (1291-1420)*. València: Universitat de València, 2013.
- Rosa Cubo, C. de la. *Summa medicinae (Mad. Esc. M. II. 17): estudio y edición crítica*. Tesi doctoral. Valladolid: Universidad de Valladolid, 2000.
- Rubió, A. *Documents per l'història de la cultura catalana mig-èval*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1908-1921. 2 vols.
- Ryan, M. R. *A Kingdom of Stargazers: Astrology and Authority in the Late Medieval Crown of Aragon*. Ithaca (NY): Cornell University Press, 2011.
- Sainte-Marie, A. de & A. de Sainte-Rosalie. *Histoire de la Maison Royale de France, et des grands officiers de la Couronne*. París: Compagnie des Libraires, 1728.
- Sanxo, P. A. “Permís a Umbert des Fonollar per cercar tresors amagats (1385).” *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* 10 (1903-1904): 288-289.
- Thorndike, L. “The Latin translations of astrological works by Messahala.” *Osiris* 12 (1956): 49-72.
- Torre, A. de la & J. Rubió. *Documentos para la historia de la Universidad de Barcelona*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1971.
- Trenchs, J. *Documents de Cancelleria i de Mestre Racional sobre la cultura catalana medieval*. M. T. Ferrer et alii ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011.
- Tresbens, B. de. *Tractat d'astrologia*. J. Vernet & D. Romano eds. Barcelona: Biblioteca Catalana d'Obres Antiques, 1957-1958.
- Yamamoto, K. “Abū Ma‘shar Ja‘far ibn Muḥammad ibn ‘Umar al-Balkhi.” Dins T. Hockey et al. ed. *The Biographical Encyclopedia of Astronomers*. Nova York: Springer, 2007. 941.
- . “Qabīsī: Abū al-Saqr ‘Abd al-‘Azīz ibn ‘Uthmān ibn ‘Alī al-Qabīsī.” Dins T. Hockey et al. ed. *The Biographical Encyclopedia of Astronomers*. Nova York: Springer, 2007. 11.

Bartomeu de Tresbens

LIBEL D'INVESTIGACIÓ DE TRESORS
O ALGUNES COSES AMAGADES ENCERCAR

[Prefaci]

[166r] [...] ²⁴ [§1] mi una petita part del seu saber. Car és escrit que aquella cosa que havem per grat rebude per grat la devem dar. ²⁵ E per amor d'açò yo, Barthomeu de Tresbens, pobre letrat e humil sercador e servidor de veritat dels térmens de filosofia, de medecina e de astrologia, mandat per la magnífica real magestat de mon senyor don Pedro, per la gràcia de Déu rey d'Aragó terç, è cercats e girats molts e diverses volums de libres de la facultat de astrologia en judicis, e en aquest petit volum he ordinat un libell, ço és a saber, de investigació de tresors o alcunes coses amaguades encercar, perquè a aquells qui ab lur plaer o volran la publicaré o comunicaré o l'apestaré, suplicant emperò a la prudència de la sua celcitut que a negun ydiota ne ignorant los térmens d'esta part de filosofia transladar no laxe ni faça ne a negun altre rey ne gran senyor, si propi fil seu non era, perquè scrit és que a negun no donaràs la honor tua ²⁶ (1). E si la honor a altri sua no deu donar, ja menys lo poder. Lo procés, donques, tal sia que lo rey elegescha un fahel a ell, lo qual sia encercador secret qui, sens injúria fer a les gents, ço és a saber, de qui sserien ²⁷ les viles o lochs o possecions o hostals –car de les altres gents no deu haver cura per fer saber sos affers a les gents– sàpie pendre maneras e cautelas de encercar per sos regnes e terras, emperò sens infàmia o diffamació del rey o de si mateix, les coses amagades antigues o novelles (2). [166v]

[§2] A la reyal magestat, donques, o a qualsevulla los tresors amaguats perduts encercar donaré doctrina vera e segura, si a Déu plau. E si al·leguar los doctors la sentència e la letra declararé, sembla a mi pus honest que si a mi mateix tan solempne offici e tractat usurpant aspirava (3). Emperò bé direm ço que n'è provat e que de feyt n'è vist, e ço que no n'he provat, si ver me sembla, ab rahons e auctoritats textuais comprovaré. E si per ventura algunes coses diré contra alguns amichs, serà per ço car he trobat lo contrari per rahó o per ço car esperimentant non he axí trobat de fet com ells ho deyhen. Mas per ço no estaré que no digua las lurs oppinions, si bé les entench.

[§3] Aquest tractat és en 6 parts divisit segons que requer lo orde de la vera interrogació. Car primerament deu fer tot lo feyt en son cor regirar s·i és e què és, cuant, si·s trobarà tost o tart, leugerament o ab treball, e lo loch punctual e si és antich o vell.

Lo primer capítol: si ²⁸ és en lo loch estimat la substància amagada.

Segon: si és cosa preciosa de valor o vil.

Terç: si molt o poch o gran o petit.

²⁴ Falta l'inici del prefaci.

²⁵ "...gratis accepistis, gratis date," *Mateu*, 10, 8.

²⁶ "...ne des alienis honorem tuum..." *Proverbis*, 5.9.

²⁷ *sserien*: *visserien* amb *vi* ratllat.

²⁸ *si* en l'interlineat.

Cuart: si és vell o antich.

Quint: si s porà trobar.

Sisè: si és sobre terra o dejús.

Setè: si és fort pregon o alt.

Vuytè: e derrer²⁹ lo loch e la part punctual on és.

E ajustat sia lo temps de la extracció per electió e lo cercar de la intrada. [167r]

[Primer capítol: si és lo loch estimat la substància amagada]

[§4] La magnificència del rey sàpia que·ll demanant deu ésser pròpiament mogut per sa volentat desiderable, e dir e interrogar l'artista (5) per sa pròpia bocha o per letra o cert misage que d'altre cosa no haja cura (6) tro que la interrogació haja feyta. E, feyta aquella, lo maestre deu tantost pendre l'ascendent o la altitut del Sol o de alcuna estella, feta 1 fixa coneguda. E són tots los actors acordants en açò: que, si algun demanna de substància per ell pròpiament amagada la qual és fora de sa memòria e diu al maestre "Sustància tenia que havia amagada e no sé lo loch, en aquesta vila o camp o casa o verger," tantost sia pres l'ascendent e feyta la disposició del cel en figura, dona la primera casa al³⁰ demanant e lo senyor d'aquella per significador del demanant.³¹ E la segona casa darà ab son senyor a lo haver perquè és significador de la substància. E si yo demando'm si lo haver és en aquell loch que li haurà designat, veja lo significador de la substància.

[§5] Si serà en l'ascendent o en alcun angle de l'ascendent o de son senyor, digues que per cert en aquell loch que ha designat o extimat és la cosa amagada (7). E si per ventura no serà en alcun d'aquells lochs, vejas si lo significador del segon regarda a l'ascendent o alcun dels angles del senyor de l'ascendent, car, si ho fa, la dessusdita sentència és, e axí mateix si lo senyor de l'ascendent és regnar dat per lo significador. E encara més [167v] si lo significador regarda alcuna planeta que raheba ell e que³² reta a ell lo seu lum, car, si axí és, haurà lo judici semblantment a dessusdit sens dupte. E axí no·n trobaràs, cercha d'altre loch.

[§6] Aprés t'és mester 1, ço és, so que t'és necessari que sàpies: lo ésser e la disposició de l'hom, si ha pare o mare o muller o amiga o frares o companyons o quin offici ha. Car si lo senyor 1 significador de la substància trobaràs en la 4 casa, diràs que en loch o casa de son pare és, si pare ha, e, si non, en casa o possessions o pots³³ segons la significació del signe en sa natura e de son senyor. E si serà en la casa tersa, diràs que la cosa és en casa o heretat o en poder de son frare germà o de son cuyat o cuyada o companyon de perseverança, segons la significació del signe e de la planeta o en què serà la planeta significador en significació ab lo senyor del terç. E si lo senyor de la segona casa serà en la 5 (8), digues que és en poder del fill o de la filla o d'algun son legat o missatge o en loch de son estudi o en son verger o ort, segons la significació del signe e planeta; e la Luna fa molt en aquesta

²⁹ *derrer* seguit de *si és ratllat*.

³⁰ *al* es repeteix ratllat la primera vegada.

³¹ Encara que no el cita, aquí comença a utilitzar Abenragel (1954, 40 / 1485, f. 14r), combinat probablement amb altres fonts que tampoc esmenta.

³² *e que* repetit.

³³ Probablement occitanisme per 'pou,' en occità *potz*. Malgrat que *potz* és singular, aquí *pots* podria entendre's com a forma invariable amb valor de plural.

casa e Venus. E si lo significador de la segonda serà en lo 6, diràs que en loch on jahen macips o macipes o catius o lurs semblants o de malalts o en loch escur o en spital o en loch on sta bestiar [168r] menut o en casa de son oncle de part de son pare, açò segons la significació del signe en son genus. E si és de foch o d'aygua o de terra o de aer, diràs lo genus e lo element d'él en cuy poder és el loch, e l'als, el bax o l pregont ajustat hi la natura de les planetas segons significat en los lochs e cases e signes e genus o spècies que signifiquent. E si serà en la 7 casa, serà en casa o cambra o lit de muller o de druda, si la ha, o de alguns companyons o de son contrari o en casa on se mouen plets o contencions. E si serà en la 8 casa de l'ascendent, és la casa en poder o tenensa de son avi o antavi e dels més vells de imatge de son pare, lo³⁴ loch pendràs segons la significació del signe axí com t'è dit. E si serà en la 9 casa, digues qu'és en poder de hom religiós o de letrat o en loch d'ordre o en poder d'algun pelegrí segons la significació de la planeta e signe. Car la Luna significa pelegrins e correus, e Mercuri mercaders e hòmens de conte, e Venus músichs e jòvens e fembres, e Júpiter letrats e religiosos, e Mars ladres, homeyers e hòmens de sanch o de feyt, e segons les complexions e mescles da un³⁵ ab altre: tot açò se ha a saber qui vol usar punctualment. E si serà en la 10 casa, serà en loch de son obrar o d'ella on se fa son exercici, si tal hom és o en poder de sa mare, si n'ha, o de son jutge o senyor, la qual cosa sabràs per lo significament de la planeta e de son [f. 168v] complexionament o serà enmig loch de son ostal. E si serà en la segonda casa, serà en loch de son amich o de son constil·lador e axí dels altres qui són significats per la casa. E si serà en la 12, és en poder o loch de son enemich e en tal loch com significa la casa hagut esguart a la significació del signe e planeta e a les compleccionals³⁶ complectens d'elles. E aquest judici és en orde qui jamés no pot fallir ni donar falta a son maestre e glosa.

[§7] Si per ventura lo haver és demanat perquè lo pare o avi del demanant lo ha amagat, tostemps daràs la primera casa al demanant e la 4 al pare e la 5 e son senyor a l'haver o a la substància amagada, axí que la 5 casa serà significador de la substància amaguada del pare, e obraràs per aquell axí com has feyt per la directió e condició del segon ab lo primer en tots los lochs de la figura on lo trobaràs. E si per ventura demanaràs de la substància que l'avi de son pare havia amagada, daràs la primera al demanant e la 7 a l'avi e la 8 a la substància amagada de l'avi e d'aquí avant obraràs segons la sentència dada en lo qui és passat. E si la substància³⁷ amagada serà estada de sa mare, daràs la primera al demanant e la 10 a la mare e la 11 a la substància de la mara e obraràs per lo seu significador de la 11 casa. E si per aventura la substància era de algun amich teu e [169r] seràs mogut per ta pròpia voluntat, daràs lo ascendent a tu e la 11 a l'amich e la 12 a la sustància e obraràs per lo significador d'ell e axí com has per lo segon o per lo 5. E si serà de substància de ton enemich que la vullas cercar e trobar, ell stant en vida, per tolre-la a ell e per dampnificar, obraràs per lo significador de l'ascendent e de la 12 casa, car la 8 és de la substància de l'adversari i de la substància dels morts. E l'ascendent axí mateix, perquè aquestas reglas no s deuen oblidar ni metre en truffes, car sens ellas no és res de cercar tresaur estrany.

³⁴ *lo*: corregeixo o *lo*.

³⁵ *da un*: *daurs* amb *s* ratllada.

³⁶ *compleccionals* precedit per *complexions* ratllat.

³⁷ *substància* seguit per *dada serà* ratllat.

[§8] Quant volràs saber de substància o de tesaur que altri ha amagat e no sabets qui és mas que havets sospita d'ell, o per hoir dir si temps és en la hora que a vostre hoir o pensa vendrà o a vós serà feyta demanda si és ver que en tal terme o casa haja substància de preu amagat, pendràs l'ascendent e dats la primera casa a vós matex, si vós sol demanats o a qualsevulla que demana. E la 7 al loch e, si per ventura en la 7 casa trobarets planeta fortuna o lo senyor de la 7 o la Luna que haja aquí senyoria, digats que per cert en aquell loch sospitat ha haver e sustància amagada (11). E si aquí haurà planeta infortunada que aquí no haja neguna dignitats o sia en son cahiment,³⁸ direts que non hi ha neguna substància si donques la interrogació no és feta per cartes o per scriptures (12). E si no és feyta per cartes mas per altra cosa, diràs que havia aquí haver soterrat mas ara és treyt d'aquí [169v] e furtat e en altre loch trasportat (13). E ja ha dit Artech, philòsof de Índia, e manda que guardas 9 graus abans de l'ascendent e, si en aquells 9 graus haurà alcuna planeta e que serà fortuna, digues que aquí ha astat tresor amagat e que novellament és estat treyt d'aquí (14). E si aquella planeta caurà d'aquells 9 graus enta a la part de petit casament, ben tost se trobarà. E si caurà del grau de Occident per 4 quintas de una hora,³⁹ sia cert a tu que és estada furtada aquella cosa que era aquí amagada per ladres qui l'an portada ab si. E si en l'angle de l'occident non haurà fortuna ni infortuna ni la interrogació serà per causa enterrada⁴⁰ sabuda, de la qual hom és cert que fou enterrada, diràs que aquella cosa no és treta ni furtada.⁴¹ E aquesta regla val per aquells qui han alcuna cosa amagada en lurs cases o en altres lochs e han pahor que altres les hajan trobades. E aquesta regla pos yo per les devant dites paraules tant de Aly Abenrachel tant de Artech indià. E breument dich que la sentència de Grigis se acorda ab tots, és a saber, que les benvolents esteles trobades en los angles en la hora o punt de la interrogació e autrejant affermen o jutgen la cosa estar en lo loch estimat, de la qual se determenen los termes en la qüestió, e les⁴² malvolents e infortunades los deneguan e la perdon.⁴³ [170r]

[Segon: si és cosa preciosa de valor o vil]

[§9] Quant seràs certificat que la sustància o tresor és en lo loch extimat e volràs certificar-te de la cosa qual és e si és vil o preciosa, diverses són les oppinions e sentències dels actors (15). E sàpies que la més general e autoritzable és aquella que posa lo Tholomeu en lo *Centiloqui* prop de la fi,⁴⁴ que ha dit: Quant lo significador guardarà a l'ascendent, serà lo

³⁸ *cahiment*: correigeixo *chaiment*.

³⁹ *hora*: correigeixo *hora e*.

⁴⁰ 'cosa enterrada.' Cf. *cosa soterrada* en la versió castellà del *Libro conplido* (Abenragel 1954, 40), *pro re subterrata* en la llatina (Abenragel 1485, f. 14v).

⁴¹ Aquesta citació d'Artech és presa d'Abenragel (1954, 40; 1485, f. 14rv).

⁴² *les*: correigeixo *los*.

⁴³ Es deu referir al passatge extret de Gergis o Jirgis, autor no identificat el nom del qual apareix escrit amb diverses variants (Juste 2016; Carmody, 72-73), que ha estat transmès pel *Liber novem iudicum* sota l'epígraf de "De thesauro vel re qualibet occulta" (*Liber novem iudicum*, ff. 16v-17r // Ms. Bayerische Staatsbibliothek, CLM 826, f. 48rv), però, si és així, Tresbens no en reproduïx fidelment el contingut.

⁴⁴ Pseudo-Ptolemeu, *Centiloquium*, *verbum* 90: "Cum aspexerit significator ascendens, erit genus rei occulte ex substancia ascendentis. Si vero non aspexerit ascendens, erit genus rei occulte ex substancia loci significatoris. Et dominus hore significabit colorem rei, locus vero Lune significabit tempus eius, id est si fuerit super terram erit novum, si sub terra, erit vetus. A domino quidem partis fortune significabitur tibi longitudo ipsius et brevitatis; a domino vero termini gradus quarte domus et a domino termini gradus medii celi, scilicet ab illo eorum qui fuerit in angulo, et a domino termini Lune natura rei." Cito el text en curs de

genus de la cosa amaguada de la substància del signe ascendent (15). E si no reguarda a l'ascendent, serà de la substància del signe en què serà lo significador. E dits que lo senyor de la hora significa la color. E diu Aly en lo comensament que lo significador no és la Luna ni aytampoc aquell qui és més ensenyorit en l'ascendent, ans la planeta a la qual se ajusten o són dades⁴⁵ més dignitats en l'ascendent o en lo loch de les luminàries⁴⁶ (16), e si serà vagant de cors⁴⁷ e no donarà la sua disposició a l'altri (17). E si per aventura a aquell qui serà més fort en l'ascendent e en los altres lochs dessusdits se ajustarà a l'altri, e aquell altre vegada a altre, aquell al qual vendrà la convicció derrera en què no s'ajusta altre serà significador, pus que a ell ajudarà en significació la figura e la fortaleza de son loch e la fortaleza tanbé que ha en si mateix. Lo genus axí mateix de la substància de l'ascendent, que, si serà signe de terra, serà la causa que amagada és ter[170v]renta, és a saber, cosa que és o nada o feta de terra, com és arbra o semensa o erba o pedra preciosa o vaxell. E si serà signe d'aygua, serà cosa ataquiqua,⁴⁸ axí com si era cosa treta de mar com són corals e perles o semblants cosas. E si feu⁴⁹ serà perfectió, és vidre o or o moneda o semblants coses. E axí mateix és acordat lo loch del significador, so es la natura del signe on és. E diu Aly que lo significador és almubtat de la 7 casa⁵⁰ (18). Sàpies, donchs, de qual natura és aquella planeta. E si non serà almubtat, acompanya-li lo senyor de la 7 casa; vejats si haurà enfre ells alguna participació e pendràs la natura mesclada o composta de abdós los planetas e jutja la cosa d'aquella natura. E si neguna de les coses sobredites nos avenrà, aquell mateix senyor de la 7 serà significador e segons la natura d'ell jutjaràs la cosa. E sobra açò se acorda Aomar.⁵¹

[§10] E més, si lo significador serà lo Sol e serà en sa casa o en sa exaltació, diràs que serà or o pedra de color rossa, axí com stopassi o·l⁵² semblant luent e preciosa, semblant a aquella color. E ho ajustat a aquesta letra que, si lo Sol no serà en sa casa ni en sa exaltació

---

realització a càrrec de Richard Lemay and Jean-Patrice Boudet per a l'edició del *Centiloquium* dins el projecte *Ptolemaeus Arabus et Latinus* (també se'n pot consultar l'edició renaixentista: Ptolemeu 1484, f. 64v). Agraeixo a Jean-Patrice Boudet la gentilesa d'haver-me proporcionat aquest text inèdit. Vegeu el text àrab amb traducció italiana: Aḥmad ibn Yūsuf, 214-217.

⁴⁵ *dades* seguit de *les ratllat*.

⁴⁶ Alí en aquest cas no es refereix a Alí Abenragel sinó l'autor del comentari del *Centiloquium*, atribuït falsament a Hali, però en realitat obra d'Aḥmad ibn Yūsuf ibn al-Dāya. Aquest és el passatge al qual fa referència: "Expositio. Significator quem intendit Ptolomeus non est Luna, nec ille qui pre fuerit ascendenti tantum, sed planeta cui iunguntur fortitudines dignitatum in ascendente et in locis luminarium, et fuerit vacuus cursu et non commiserit dispositionem suam alteri. Quod si forte ille qui pre fuerit ascendenti, et locis aliis que enumeravimus iungatur alteri, et ille iterum alteri, et ille ad quem pervenit coniunctio ultima et qui non coniungatur alteri, erit significator postquam invenerit eum in significatione fortitudo loci sui et fortitudo etiam in semetipsis. Genus etiam substantie ascendentis si fuerit terreum, erit res occulta terrea, et erit aquatica vel ex mari si aquaticum fuerit, et factum erit per ignem si fuerit igneum. Et similiter significatoris locus," segons el text en curs d'edició per Lemay i Boudet abans esmentat. Per al text àrab: Aḥmad ibn Yūsuf, 216-217.

⁴⁷ *cors* ('curs') seguit de *natural* ratllat.

⁴⁸ 'Aquàtica.'

⁴⁹ 'Foc.' Gal·licisme.

⁵⁰ A partir d'aquí l'autor segueix fonamentalment Abenragel molt de prop (1954, 40-41; 1485, f. 14v).

⁵¹ "Qualitas ipsius (=thesauri) et natura sic poterit deprehendi, stella enim que 7 possidens et ipsius particeps et, si fortunata sit, idem quod 7 dominus eiusdemque nature quod suffossum est ostendit," *Liber novem iudicum*, f. 15r (=16r).

⁵² *stopassi* ('topazi') separat per una línia vertical del mot següent (*o·l*). Aquest exemple de pedra preciosa ha estat afegit per l'autor.

mas que solament sia significador, diràs que la cosa dessusdita és semblant a aquelles axí com vidre. E si la Luna serà el significador e que serà en sa casa o en sa exaltació, diràs que és argent o cristall o altra cosa blancha preciosa. E ab aquesta oppinió se acorda Aomar.⁵³ E si Mars serà en la 7 casa significador o [f. 171r] serà en altre loch mas que sia en casa⁵⁴ o en exaltació pròpia, diràs que aquella cosa és aram o vidre de Sùria⁵⁵ o la cosa semblarà a aquells. Car, si serà en la 7, permanerà de eximpli [...]te loch de Sol⁵⁶ (19). Aomar, emperò, dona a la significació de Mars plom o ferro o magnèsia e sos semblants coses,⁵⁷ mas Març non significa plom, e açò dich yo per auctoritat dels altres, perquè dich que la letra és falsa. Si donchs no entèn a dir que fos algun istrument de guerra de envassiment, car adonchs poria haver aquell significat per accident e no naturalment, emperò que sí hauria a més clar Saturnus perquè plom és del regiment, e de la natura del Saturnus en tant que és matall. Mas en cant que poria estar instrument o figura d'alcuna obra poria estar en significació de altra planeta,⁵⁸ perquè dic que absolutament prendent la letra de Aomar que sia falsa.

[§11] E yo en semblant cas viu en una qüestió interrogatòria que trobé Mars que era significador e Saturnus que'l guardava de sinistre sextil esguart. E era Març en Scorpi senyor d'ell, e Saturnus en Capricorni. E dis que havia aquí coure e molt matall mesclat de substància del matall que és [p]lom. E per Venus, que era en Àries e recebia Saturn de quart aspectu e redia a Saturnus sa forsa e sa significació de Març, per ço car Venus era en casa de son exiliament e Mars era en sa casa pròpia e Saturnus era en sa casa e en exaltació de Març. E pronostiqué per açò que era aram ros e que hi havia consolidació de substància de Saturn mesclada. Mas tota l'altra substància era de coure e aram vermell. [171v] E lo senyor de Lerà,⁵⁹ mossèn Gastó de Lévis,⁶⁰ per provar la sciència, no crehent que pogués ésser veritat, feu cavar. E trobaren molts canons de coure vermell consolidat com plom mesclat, per los quals canons se podia fer venir aygua. E eran tan grossos com lo bras, e hagué-ne quintals, e era dessus tot estanyat, e la color de la stanyadura no trobé d'on vengués, si donchs no fos per Júpiter, qui era ab Març e era senyor de la hora. La Luna era en Ariete peregrina.

[§12] Ítem si Saturn serà significador e sarà en alcuna de sas casas o en sa exaltació, serà cosa negra o pedra negra o ferro o plom o col·liri⁶¹ o alcofol⁶² o draps negres. E si serà

⁵³ “Si fuerit Luna et erit in Cancro vel Tauro erit argentum vel res alba,” *De interrogationibus* (Omar, f. 22v).

⁵⁴ *en altre loch mas que sia en casa* o copiat al marge superior amb els corresponents signes d'omissió i de remissió.

⁵⁵ ‘Súria.’

⁵⁶ La falta de coherència en aquesta frase indica una llacuna, probablement deguda a un salt de línia. Aquesta frase no es troba en Abenragel perquè aquí deixa de seguir-lo.

⁵⁷ “Si fuerit Mars in loco Solis, erit es vel vitrum si fuerit satur, in loco Solis erit plumbum, vel ferrum vel res obscura,” “De thesauro,” *De interrogationibus* (Omar, f. 22v). Sobre *magnèsia* vegeu la nota 61 *infra*. Aquest terme ha estat aquí aparentment substituït per *res obscura* en la tradició textual llatina que reflecteix el llibre imprès.

⁵⁸ *planeta* precedit de *p* ratllat.

⁵⁹ *Lerà*: corregeixo *la era*.

⁶⁰ *Lévis*: corregeixo *Lenis*. Es refereix a Gaston de Lévis, senyor de Leran (al Llenguadoc). Vegeu la introducció *supra*.

⁶¹ *Col·liri* tradueix el “pulvis que dicitur collirium” de la versió llatina del *Liber completus* (Abenragel 1485, f. 14v), en comptes del més específic *magnicie* de la castellana (Abenragel 1954, 41). El terme *magnicie* significa ‘manganesa’ (peròxid de manganès), un mineral de color negre o gris blavenc que apareix descrit al *Lapidario* alfonsí (Kasten & Nitti, vol. 2, 1177, s. v. “manganesa”). Amb Saturn reprèn Abenragel (1954, 41;

Júpiter en semblant disposició, serà o argent o estany o drap blanc o cotó o, segon que vol Aomar, perlas e tals semblants.⁶³ E si Venus serà significador, segons Allí serà ferro o coral o semblants cosas que sablon de mar.⁶⁴ E yo en aquest pas tench més ab la sentència de Aomar, que seran cosas que pertanyen adornament de fembras e draps de porpres e semblants coses que són a ells e a altres coses de tal manera.⁶⁵ E si Mercurius serà en semblant disposició que dit havem dels dessusdites planetes, direm que és argent o figura[s] monedades, draps o cuers.⁶⁶ E si neguna planeta no serà en casa ni en exaltació, mescla l d'aquells, ço és aquell qui serà significador de la cosa amagada ab la planeta a qui applica o a qui aplique a ell de sa casa e de altre loch en què haja dignitat, e segons aquell jutjaràs. E si en aquesta sig[172r]nificació serà alguna mixtió de Saturnus ab Mercuri, que la un d'aquells sia en la casa de l'altre i la un d'ells sia significador de la cosa soterrada, diràs qu'és fet⁶⁷ de nigromància o son semblant. E açò matex si serà mesclament de Mercuri ab la Cocha del Dragó. E ja he dit de la color que lo senyor de la hora artificial significa⁶⁸ la color, car, tal color com significa, tal color ha la cosa amagada. E diu encara més lo Ptholomeu: que lo senyor del terme del mig cel e la planeta e aquell qui més manarà en aquell angle e del senyor del terme, de l'angle e de la terra, e del senyor del terme del loch de la Luna, poràs haver la natura de la cosa amagada, considerades les formes e maneres dessusdites⁶⁹ (20).

[Terç: si és vell o antich]⁷⁰

[§13] Si volets saber si la cosa és de antiquitat o novellament amagada diu Ptholomeu que, si la Luna és sobre terra en lo temps de la interrogació, que aquella cosa és novellament enterrada, e, si és dejús la terra, que és vell.⁷¹ E Aly diu que alguns dien e pensen que, si el significador és oriental del Sol, que la cosa es novella, si és occidental, que és vella.⁷² E ja

1485, f. 14v) on l'havia deixat, però amb algunes petites variacions i addicions com les referències a Omar.

⁶² *o alcofol* repetit. 'Alcohol' (Alcover & Moll, vol. 1, 456, s. v. "alcohol").

⁶³ "Quod si Iupiter locum solis possideat in qualibet domo locatus margaritam, corallum et talia que mare producit et huiusmodi cetera," *Liber novem iudicum* ("De thesauris et rebus absconditis." Aomar), f. 15r (=16r). El mateix passatge en una còpia manuscrita: Ms. Bayerische Staatsbibliothek, CLM 826, ff. 48v-49r.

⁶⁴ "Di que es aliofar e coral o de las cosas que sacan de la mar o que·l semeia" (Abenragel 1954, 41); "dic quod est aliofar et corallus aut de rebus que extrahuntur a mari vel his simile" (Abenragel 1485, f. 14v). Abenragel es refereix a *aljófar* 'perles de forma irregular' (Kasten & Nitti, vol. 2, 1177, s. v. "aljófar") i, per tant, *ferro* deu ser producte d'un error de transmissió; *sablon* pot ser un occitanisme o un gal·licisme.

⁶⁵ Al *Liber novem iudicum*, que he consultat en l'edició impresa (f. 15r [=16r]) com en el manuscrit esmentat *supra* en la nota 63, no he trobat aquesta referència dins els extractes d'Omar que s'hi recullen.

⁶⁶ Difereix un poc de les versions castellana i llatina d'Abenragel: "argent uio o libros o cueros" (Abenragel 1954, 41), "argentum vivum aut libri vel corium" (Abenragel 1485, f. 14v). Aquí, doncs, cal entendre *cuers* com a 'cuir.' Les *figura[s] monedades* provenen d'Omar (*Liber novem iudicum*, f. 15r=16r): "monete, argentum vivum, libri, coria, urceoli et his similia." Que en el text de Trebens *argentum vivum* ('argent viu, mercuri') hagi esdevingut *argent* es deu probablement a un error de còpia.

⁶⁷ El terme *fet* trasllada *factura* de la versió llatina (Abenragel 1485, f. 14v), que al seu torn tradueix *fehizo* de la castellana (Abenragel 1954, 41). Ara bé, *fehizo* té el sentit de 'fetteria' (Kasten & Nitti, vol. 2, 991, s. v. "hechizo"), que també pot tenir el llatí *factura* en llatí medieval. Tanmateix, Tresbens empra el genèric *fet*, que no té aquest valor en català medieval (Alcover & Moll, vol. 5, 841).

⁶⁸ *significa* precedit de *ha* ratllat.

⁶⁹ *Centiloquium* 90. Vegeu nota 44 *supra*.

⁷⁰ Tercer capítol en l'ordre en comptes del quart, segons la numeració de l'índex.

⁷¹ *Centiloquium* 90. Vegeu nota 44 *supra*.

⁷² Per la posició immediatament posterior a la referència al *Centiloquium* i perquè va encapçalat per "alcuns

crehí aquesta oppinió e no contrastí a la primera. Car en tal temps porà ésser la disposició que diu lo Ptholomeu, que no serà la altra, e en tal temps la altra, que no serà de la primera, ço és de la Luna. E altres moltes disposicions que no són posades per los actors, les quals lo discret jutge porà ab rahó natural ben ruminada a trobar. E encara dich que la Luna en lo comensament de [172v] sa imprimació al temps de sa interrogació significa novell temps. E quant va sa conjuntió és antiqua. E açò matex a la oposició.

[Cuart: si molt o poch o gran o petit]⁷³

[§14] Si volem saber la quantitat de la cosa, traurem la part de fortuna (21). E veurem en qual signe e grau case, e d'aquí apenrem la significació de la planeta que havia major dignitat en nombre en aquell loch e que garde en ell. E la significació darà⁷⁴ segon[s] lonch e segons breu.⁷⁵ Aly no declara aquestas paraulas sinó per manera escura.⁷⁶ E yo entendí que, si lo significador serà en angle fort e esguardarà la part de fortuna, que és molt e en quantitat o discreta o concreta, so és en nombre o en figura com a gran pesa, e que quant més significadors reguardaran aquí o seran ajustadós en lo setèn o ab lo senyor del 7 o de la part de la fortuna que major multitut demostra en nombre si·s porà trobar et haver.

[Quint: si·s porà trobar]

[§15] Si volets saber si·s pot trobar e haver la cosa, sotspausadas totes les conclusions dessusdites, les quals deus primer saber perquè ton treball no se meta en va, vejats si en lo temps de la qüestió interrogatòria lo Sol o la Luna o la hun d'ells stavan en l'ascendent, o, si no, si ells ambdós o l'un o l'altre guardarant a l'orient. Car de cert si en cascuna o en la 1a manera o en l'altre serant trobats tots leugerament, e sens treball serà trobat l'aver, e majorment si l'esguart és amigable. Car si és desamigable, ab trebal se'n trobaria, mas trobar sia ab lagui alauj⁷⁷. Encara més si lo significador de la casa dessus[173r]dita serà en lo 7 de l'ascendent o en lo setèn del⁷⁸ senyor de la 7 e en lo seu loch haurà alguna dignitat. E otra⁷⁹ tot açò entre el senyor de l'ascendent haurà alcuna applicació e alcuna translació de lum o, encares que alcun reculla lum de alcun bon reguarts trobar-se ha la cosa. E diu Aomar que lo senyor de l'ascendent e⁸⁰ la Luna respondent de la cosa si·s deu trobar, car si

---

dien e pensen,” l'Alí citat és sens dubte ibn Yūsuf, que en el seu comentari de l'obra pseudoptolemaica diu: “Alii vero suspicati sunt quod, cum fuerit significator orientalis, erit novum; et cum fuerit occidentalis, erit vetus,” segons el text en curs d'edició per Lemay i Boudet abans esmentat. Cf. Aḥmad ibn Yūsuf (218-219). De tota manera Alí Abenragel (llibre II, cap. 34) és del mateix parer: “Si fuere oriental, sera aquella cosa que significo nueua. E si fuere oriental, sera uieia” (Abenragel 1954, 91); “Et si fuerit orientalis, res illa quam significavit erit nova. Et si occidentalis, antiqua” (Abenragel 1485, f. 32r).

⁷³ Quart capítol en l'ordre en comptes del tercer, segons la numeració de l'índex.

⁷⁴ darà seguit de lo ratllat.

⁷⁵ breu seguit de ell ratllat.

⁷⁶ Es refereix una altra volta al comentador del *Centiloquium*: “Significatio in longo et brevi loquitur ex hoc quod aliquis accepit.” (ed. Lemay & Boudet). Cf. Aḥmad ibn Yūsuf, 218.

⁷⁷ lagui ‘destorb’, alauj ‘alleujament’ (Alcover & Moll, vol. 6, 876-877, s. v. “llagui,” i vol. 1, 577, s. v. “allauj”).

⁷⁸ del repetit.

⁷⁹ E otra repetit tres vegades, la darrera de les quals està ratllat i amb açò entre sobreescrit.

⁸⁰ e seguit de re ratllat.

ells abduys⁸¹ hauran aplicació ab lo significador de la cosa amagada, bé la porà trobar.⁸² E si no, mudaràs lo judici, que no s'i porà provar.

[Sisè: lo loch e la part punctual on és]⁸³

[§16] Quant Déus te donarà sentència que poràs trobar la cosa e fortuna⁸⁴ que deu venir a ta mà, alladonchs és bo que traballes en cercar e trobar lo loch on és. E primerament, segons la sentència de Mesalaha⁸⁵ philòsof en lo libre que feu de l'haver amagat o de altra cosa, vejas donchs com serà lo senyor de l'ascendent e departit lo loch extimat e jutjat en 4 partidas, com és orient, occident e migdie e septentrion.⁸⁶ Si lo senyor de l'assendent és en signe oriental axí com és Àries, Leo e Sagitari, sàpies de cert que en la part d'orient contenguda d'aquell loch extimat és la cosa amagada. E si serà en signe de migdie axí com són Taurus, Virgo, Capricornus, serà l'aver enterrat en la partida de migdie que fisist en aquell loch que partest. E si serà lo senyor lo senyor de l'ascendent en signe occidental, axí com són Gèmini, Libra e Aquari, serà lo haver amagat en la part de l'occident d'aquell loch que has partit. [173v] E si serà en signe de setentrion, axí com són Càncer, Scorpi e Piscis, sàpies que serà en aquella quarta devers tramuntana.

[§17] E aquesta obra fiu yo en l'ostal del senyor de Lerà,⁸⁷ ço és, de mossèn Gaston de Lévis,⁸⁸ e trobé-la vera devant ell mateix e devant tota sa companya. E una altra vegada en la qual per provar amagaren 1 diner⁸⁹ e trobé'n-lo, que lo havien mes en una fanga per tal que m'i fessen més musar. E altra vegada ne trobé mos libres que ma muller havia amagats per dubte de mos enemichs e non los me volia ensenyar e yo am semblant qüestió trobé-los en l'ostal en la Bastida⁹⁰ de Bosenhat, prop del foch enmig de l'hostal amagats enfre ploma. Perquè aquesta sciència he tostemp retenguda per vera, car procehís ab intenció complida. E quant donques hauràs trobada la 4 major per la primera divisió e lo loch serà tan gran que covenga aquella 4 trobada partir en altres 4 perquè vengues al loch de present a present. Reguarda lo senyor del signe aquell on és lo senyor de l'ascendent en quina senyal lo trobaràs. E parti d'aquella 4 [en] altres 4 quartas; vejas si és en senyal [oriental] e pren la

⁸¹ 'Ambdós.'

⁸² No he trobat aquesta indicació en Omar, però sí en Abenragel, que l'atribueix a al-Kindi: "E si quisieres saber si la aura el demandador o non, cata el sennor del ascendente e la luna. Si ouiere entr'ellos e aquella fortuna que significo que y es el thesoro soterrado llegamiento e recibimiento auer-lo-a el demandador" (Abenragel 1954, 42); "E si volueris scire si quesitor eam habebit necne, aspice dominum ascendentis et Lunam, et si fuerit inter eos et fortuna que significavit ibi esse thesaurum subterratum aspectus et receptio, quesitor illam rem habebit" (Abenragel 1485, ff. 14v-15r).

⁸³ Aquest sisè capítol és el vuitè en l'índex inicial.

⁸⁴ *e fortuna* repetit.

⁸⁵ *Mesahala* amb *t* ratllada final.

⁸⁶ El passatge citat es troba dins el *Tractatus Dorothi in occultis* inclòs en el *Liber interpretationum* de Messahala: Ms. París, BnF, lat. 16208, f. 53r (també Ms. Munic, Bayerische Staatsbibliothek, CLM 588, 185v).

⁸⁷ *Lerà*: corregeixo *la era*.

⁸⁸ *Lévis*: corregeixo *Lenis*.

⁸⁹ Desenvolupament conjectural d'una abreviatura (*dêu*), que podria ser originalment *dên* corresponent al llatí *denarius*, que equival l'occità i francès *denier* o al català *diner*. El diner va ser una moneda encunyada a França i en altres països al llarg de l'edat mitjana.

⁹⁰ *Bastida*: corregeixo *bastidida*. Es tracta de la Bastida de Bosinhac, un petit poble molt proper a Mirapeis.

part d'aquella 4 oriental. E si és en senyal de occident,⁹¹ pren la occidental e axí dels altres. E si aquella 4 és encara major que la covenga divisir, departits-la en altres 4 parts, axí com has fet dessús, e vejas lo senyor del signe en quina casa és la darrera divisió. Si és oriental pren la part de orient d'aquella menor 4 que haguist. E si és occidental [...] ⁹² (22).

[Glosses]⁹³

[166r] (1) Ayssò⁹⁴ se diu car molts reys e altres volrian açò saber e, si era públich, la hu entraria en las terras de l'altre per cercar e exir-n'i ha guerra e discòrdia, e qui més hauria més poria, car diu lo vulgar que qui més ha més pot.

(2) Coses novelles se entenen perdudes de temps novell de les⁹⁵ quals són morts los patrons, car de aquellas de què los patrons són vius no·s deu entrametra, és a saber, lo rey.⁹⁶

[166v] (3) Vera e segura, etc.– Car provada he la major partida d'ella. E segura, car no s·i porà error trobar per part de aquesta, si donchs no és per falta de istrument o de mal entenedor o per falta de l'interrogador que no sàpia interrogar o de la hora que pendrà l'ascendent –si serà quant lo Sol o la estela ab què se regira serà en la línia del migdie.

(4) Diversitats de oppinions fan cessar moltes obres de fer perquè los entenimens són diverses e torbes la hu per l'altre, perquè tothom qui poder ha deu provar la intenció de la la oppinió sol que bé l'entena abans que altre ne prove ni condampne aquella si tost no la entèn, mas deu fer son poder que la entena bé e açò en totes sciències ha loch.

[167r] (5) Orde de la via interrogatòria és que tantost com⁹⁷ aquell al qual la virtut celestial fa mou de sa voluntat o son coratge per a saber de alcun tesaor escondit deu ordonar sa petició, primerament dien on és lo tresor e lo loch de què se pensa o de què ha hoït contar, après si·s porà haver, après si és molt o poch,⁹⁸ e puy quina cosa és, si és vil o preciosa, après la part del loch punctual, e si és alt o baix o sots terra o dessús, e si és fort pregon en aquest loch e en tots los altres. Se entén lo demanant per aquell qui pròpiament és mogut de sa voluntat per lo moviment celestial e no pas per lo demanat,⁹⁹ qui és interposada persona, axí com qui dehia Sort[e]s † és mogut de pensa per lo moviment celestial. Si lo rey d'Aragó ha haver patz¹⁰⁰ aquest any e tramet Sortes son misatge a¹⁰¹ Platon,¹⁰² qui es estròlech, un

⁹¹ *occident* precedit d'*orient* ratllat.

⁹² Aquí queda interromput el capítol sisè del tractat i, per tant, se n'han perdut els dos últims capítols. Aquesta darrera cara està deteriorada i no es llegeix bé en alguns punts.

⁹³ Glosses als marges del text. Indico el foli en què estan copiades i, amb el número entre parèntesi, el passatge del text al qual fan referència.

⁹⁴ Occitanisme per 'això.'

⁹⁵ *les*: corregeixo *los*.

⁹⁶ *coses*, precedit d'*al* ratllat i sobreescrit damunt *estoles*, deu ser una correcció del copista, atès que *coses* és la paraula que apareix al text, no pas *estoles*.

⁹⁷ En aquest oració hi ha un anacolut: s'entén millor si no es té en compte *tantost com*.

⁹⁸ *poch* precedit de *p* ratllada.

⁹⁹ *demanat*: corregeixo *demanant*.

¹⁰⁰ Occitanisme per 'pau,' en occità *patz*.

¹⁰¹ *a*: corregeixo *e*.

¹⁰² Els noms de Sortes i Plató s'utilitzen com a exemple de personatges suposats, aquí i en altres tractats

misatge de bocha o ab letra, l'accent és dat al misatge, per ço car aquell obra la intenció de Sortes a Platon, et l'altre e son senyor seran de la misatgeria, et lo planeta de qui se separa la Luna serà propri significador de Sortes, e la 10 del loch del significador serà del rey e la 7 d'aquell loch serà de son contrari, e la 4 de sa 10 serà de la pau ab son senyor e sots esguart, axí com he ensenyat en lo *Libre del rey e de lurs accidents*.¹⁰³ Alguns [han] ajustat en açò elecció e temps en lo trayre¹⁰⁴ e és en especial Aly Abenrachel,¹⁰⁵ axí com veurem devant, a la fi del tractat.

(6) E quant dic que·l misatge no haja cura de altre cosa, entench a dir que pròpiament durant la intenció del que tramet faça son poder lo misatge que entena a l'artista, ço és a saber, al mestre del judici, lo qual deu tantost pendre sa altitud e son ascendent de obra e figura e signe e any e die e hora; e prova la Luna meridiana que serà oposada o per passar si en punt era, ço és que, feta la interrogació, lo mestre prenga l'ascendent e fassa sa figura.

(7) Si serà l'ascende[n]t, etc. – E són los angles de l'ascendent la 4, la 7 e la 10. E ésser en angle del senyor de l'ascendent és axí com, si lo Sol era significador de la segona e Júpiter de la primera e que Júpiter fos en la 11 casa e lo Sol en la 8 o en la 11 casa, seria en l'angle del senyor de l'ascendent, car aytant ha enfre la segona e la 5 com enfre la primera e la 4, e axí dels altres. E ací se pot moure una qüestió e és aquesta: com segons los auctors pròpiament l'ascendent e la 4 e la 7 e la¹⁰⁶ 10 sien appel·lats angles, e la 2a, 4a, 8 e 11 sien dites succedents, e la 3, 6, 9 e 12 sien dites casens e flaques, com serà que alguna planeta estant en aquestes sia dita en angle de altre. A la qual qüestió responch que angles són alguns propis e naturals: són aquells, so és primer 4 e 7 e 10; e altres qui són dits los accidents¹⁰⁷ e són aquells qui són en semblat[s] distàncies e no prenen nom segons la distància e siti del cel, mas segons la disposició e lochs de les planetas, axí que si algun¹⁰⁸ significador serà en distància de 3 signes complits d'altri, axí que·n prengue per graus directes e drets 90 graus, o més o menys gra[us], e no menys és dit en angle de l'altre¹⁰⁹ e en aquesta guisa, sia en segonda o en 3a o 5 o 6 o 8 o 9 o 11, serà en angle. E sobra assò hix altra qüestió: cum distància de 90 graus de 1 significador a l'altre e sia *aspectus Aus* e sia *aspectus malivolus* o de malvolensa e sia més significador de mal que de bé, com serà

---

medievals. També en el *Llibre de nativitats*, R, f. 81v.

¹⁰³ A partir d'aquesta autocitació sabem de l'existència del *Llibre del rei i dels seus accidents*, un tractat de Tresbens que s'ha perdut. Devia tractar-se d'una monografia centrada en indicacions astrològiques destinades a Pere el Cerimoniós.

¹⁰⁴ Un occitanisme per 'treure.'

¹⁰⁵ Com que s'ha perdut la fi de l'obra, no és fàcil determinar a quin passatge d'Abenragel es refereix. Podria una adaptació al propòsit aquí expressat del capítol 37 de la setena part, dedicada a les eleccions. Per enviar un missatger: "Aspicias in hoc quod Luna sit applicans planete que fuerit significator illius ad quem mittis nuncium," Abenragel 1485, f. 116r (114r per un error d'impresió). El mateix Tresbens recull aquesta indicació al *Tractat de les eleccions* de manera més fidel: "... per trametre correus o cartes escriure. Car en assò devets fer que la Luna sia applicant a la planeta que és significador d'aquell a qui trametés," R, f. 159v. D'aquesta part del *Liber completus* no s'ha conservat la versió castellana, però sí una de portuguesa (Abenragel 2005, 119, capítol 37).

¹⁰⁶ e la: corregeixo e-l.

¹⁰⁷ succedents corregit al marge per *accidents*.

¹⁰⁸ algun acabat en t ratllada.

¹⁰⁹ altre seguit de *gle* ratllat.

significant aquest esguart o aquesta concistència de aquests dos en significar ésser la cosa aquí. Responch [a] aquesta qüestió que segons lo ésser de la qüestió que significa se jutge la consistència de la significació o de la causa. Car aquesta demanda no és de bé ni de mal, mas demanda de afirmativa o negativa, si és o no és. E és cert que tot esguart significa afirmativa e absència de esguart negativa, mas en altres qüestions, ço és a saber, de malaltia, de guerra o de pau o de justícia o de leylaltat o falsadat o si la causa serà bona o mala, lo esguart 4 o oppòsit sempre significa mal, e ters e sextil signifiquen bé. E en qüestió, si alguna cosa se farà o se aconseguirà, significa lo 4, e oppòsit, afirmativa, mas ab treball, e·l terç e sextil ab bé e sobtament e axí és satisffet a les dites qüestions.

[167v] (8) E si lo senyor de la segonda casa serà en la 5, etc. – La 5 casa és de fills e de alegria e de loch de menjar e de studis, on estan libres e scriptures, e de legats, e lo planeta Venus ha aquí son guoig e la Luna ha significació de legats e de missatgerias, e¹¹⁰ per açò, si la trobaràs en 5 e que sia significador, diràs que en poder de legat o de fills és o de filla o Venus significa jerdins. Lo genus –si és germans o germana o cosí o son companyons o companyona– trobaràs, si lo signe és masculí o femení. Car si lo tercé signe és mascle serà hom e, si femení, serà fembre. E si la planeta serà Març, serà frare germà dels majors. E si és Mercuri, serà dels menors. E si és Venus, serà dels jòvens cosins prohismes. E si és Júpiter, serà companyons. E si és lo Sol, serà amich coral e fael, pus noble que ell. E si lo signe serà de figura humana, serà en poder de l'amich o parent en la casa que més continua a manaçar. E si en signe de foch, serà en cusina o en loch on sovén se fa foch. E si en signe de terra, serà en camp o jus terra, majorment si Saturnus serà en ell o en son esguart. E si serà en signe de aygua, serà en molins o en pou o prop d'aquí. E si en signe de aer, serà en loch descubert o rejós¹¹¹ o en paret o en taulada, on toque sovent l'ayre e·l vent. E per aquesta manera podets lo loch saber en general de tals com són los vivents, ço és, aquells qui estan en vide e demanen de la substància que ells mateiysh han amagada. E aquesta composició és general. Quant a les coses pertinents a la 3 casa, com a la 4 e 5 e 6 e 7, totes les altres de què parle la letra, en lo test o declare.

[168r] (9) Del signe en son genus. Tots los signes que són de foch e de aer són masculins per genus, e tots los qui són de terra e de aygua signifiquen genus femení. E les planetas masculines són Saturnus, Júpiter e Sol, e les femenines són Mars, Venus e la Luna. E Mercuri és de natura ermofrodit e és covinent en tota natura e genus e mescla en tota spècie segons que es complecten e ab altres pren de la¹¹² lur complexió. Los signes tròpicos, qui són Àries, Càncer, Libra e Capricorn, signifiquen test o taulada e cuberta de taula. E los signes comuns de corsos dobles, qui són Gèmini, Virgo, Pisces e Sagitarius, signifiquen sobre paret. E los signes fermes, qui són Taurus, Leo, Escorpí e Aquari, aquells signifiquen jus terra. Tota aquesta letra és clara, si bé sabràs acordar lo significat de les planetas e dels signes ab lo significat de la casa. Car si en la 8 serà trobat Júpiter, perquè Àries és signe de foch e tota sa triplicitat, que és cullent e umplent, significa aquí ésser sustància, per ço car hi és planeta fortuna. E si hi trobaràs Saturnus, perquè és infortuna e que fos significador, poràs dir que aquí és en poder de aquell o comandent e que ara és furat o que li serà denegat. E açò perquè la veritat del signe mostra ésser aquí és acomendat, perquè és signe

¹¹⁰ e: corregeixo o.

¹¹¹ Probablement 'ratxós.'

¹¹² pren de la repetit.

cullent, e la significació de la planeta, perquè és en sa disposició, ço és en lo contrari opòsit de sa exaltació, és que la substància aquella que comanist és en decahent, axí com son significador; e per aquesta és la letra clara. On devets saber que Taurus e la sua triplicitat són signes que donen leugerament e molt e sens tardansa. Emperò lo significador que serà en ells, si és fortuna, autreja e conferma, e si és mal, denega e tol e tarda. E devets saber axí mateix que Gèmini e tota sa triplicitat, so és Libra e Aquari, són signes de gran ajustament e abundament e spediment, e tota planeta fortunada en ells dona e despèn e tota infortuna en ells tol, denegua, empobrex, ço és que fa pobre. Mas si fortuna és en ells e altra fortuna lo regarda de triplicitat ferma, ajuda a multiplicar e tol del despendre. E aquesta glosa ací és per ço car per aquest enteniment pot tot savi triar lo ésser e·l non ésser de la causa en lo loch, segons lo signe de la planeta e la casa. Los officis dels hòmens en les cases del cel significats se prenen per les planetas en les cases, car un hom pot haver diverses ànimes, ço és, molts volers e enemichs o companyons o familiars, perquè quant la letra diu que, si lo significador serà en la 11 casa, que la substància serà en loch o poder de son amich del demanant. Deu saber, aquell amich, qui és e com ha nom e quin offici ha. E aquesta cosa e quina és sa figura e si és mort o viu, poràs trobar axí. Vejas lo significador que és en la 11 casa: si és Mercuri e que sia aquí Àries, diràs que és hom quaix¹¹³ corp e ha cara longa e coll lonch e grans ulls e petites orelles e molts pèls; e per Mercuri diràs que és hom magre, ab bella barba clara e pocha e labis mesurats e nas dret, e deu estar letrat, scrivà o mercader. E perquè sàpies de triar son offici vejas quala planeta se complexiona a luy¹¹⁴ per conjuntió e no¹¹⁵ quall altre, car segons aquell haurà son offici e, tant més serà complit al[s] altres, tants més officis haurà. E si serà de bons complectit, serà fortunat en aquells, e si de mal serà infortuna. Car, si s'aplicarà a Saturnus, serà mestre de geomatria e de mesures e de nombres de terra e de heretats e usura en nombres de astrologia, e si lo Júpiter, serà cultor de església o scrivà de llibres divinals. E si és applicant a Mars, serà escrivà de contes, de guerras e de soldataris o de gents apropiades per fer mal. E si aplicarà al Sol, serà hom escrivà o cantador de hostel real o de les coses que·s despennen en cases de nobles. E si a Venus aplicarà, serà juglar o cantador o tocador de istruments o de cordes o de fust o fahedor d'aquells. E si serà la Luna applicant a ell, serà cuyner o administrador de viandes e conprador d'aquellas, qui van per camins com són hostalers. E si volets saber si és rich o pobre, mas encara vejas si la planeta qui és senyor del signe de la casa que·s saguex après lo loch del significador és en lo esguart dell mateix significador o fortunat per altres bones planetas, car aquell és significador de la substància sua, e si és bo, rich és, e si és mal, pobre és. E si vols saber, són non veras las letres primeras del signe en què és e las letras del senyor del signe, e posa-les en orde en son primer loch. E puys vejas las letres del signe 7 de son loch e del senyor d'aquell e met-la en orde segons a prop, los primers per dret, e puys vejas letres del signe 10 d'aquell e de son senyor e posa-les en orde, e puys vejas las letres del signe 4 d'aquell e de son senyor e met-[168v]les en orde al 4 loch, car de les primeres hauràs lo comens del nom. E de la 7 e 10 hauràs les letres del mig loch del nom e de les de la 4 hauràs les letres de la fi del nom. E és a saber, si és mascle, daràs-li vocal e consonant de mascle e, si és fembra, de fembra, car en saber si és hom o fembra devets veura la natura del signe e de son senyor, que, si serà en signe femení, és femení o fembra. E si lo significador qui cerca és femení, és fembra. E si lo significador és femení en

¹¹³ *quaix* seguit de *trop* ratllat.

¹¹⁴ Possible gal·licisme o occitanisme per 'li.'

¹¹⁵ *no* sobreescrit damunt *la*, que està ratllat.

signe femení¹¹⁶ és fembre e, si no, és mascle. Exemple te do en traure lo nom d'on¹¹⁷ hom: yo pos¹¹⁸ cas que Àries sia en la 11 casa e Mercuri en ella e volets saber lo nom d'aquell qui és significat dessus. Pren les letras del signe de Àries, que són a, b, c, d, e, f, e las letras de Mars, qui és senyor de Àries, que són e, k, e mit-les en orde ab les primeras. E puys pren les letres del signe 7, que serà Libra, e són n, o, p, q, r, e de Venus, qu'és son senyor, t, u, z, c. E puys del signe¹¹⁹ 10, que serà Capricornus e són¹²⁰ h, i, k, l. E de Saturnus, qu'és son senyor, que són aquestes: g, h, p. Aprés de la 4 figura, qui¹²¹ és Càncer, e són s, x, t, u, y, z, et de la Luna, que són a, o, y. Et has ordenades totes tas letras en tal guisa: a, b, c, d, e, f, e k; n, o, p, q, r; t, u, z, c; h, i, k, l, m; g, h, p, f, c; v, x, t, u, y, z; a, o, y. Mijan la fi traure d'aquí avant *o felix dominica* e només la rahó, car las síl·labes has a complir segons l'orde que són posades, no jamés tornan atràs, perquè lo més real nom de l'orde dessus és Fèlix o Arnau, e més real Arnau que altre. E Enyego quant a la lengua castellana. E quant a les altres lenguas non havem què far de servir. E si vols devallar a major particularitat, e si vols saber de quals vestirs o vestidures en colors se alta més, vejas lo senyor del significador de la sua quinta e la casa el signe, car segons lo significat d'aquells seran les colors en què més se deporta. E aquesta letra és mare e eximpli a tots los affers que hom vol saber, feta enperò la art segons lo significador de què és la qüestió¹²² interrogatòria.

a, b, c, d, e, f; e, k – principi.
 n, o, p, q, r; t, v, r, c – mijà
 h, i, k, l, m; g, h, p – mijà
 g, x, c, v, y, z; a, o, x – la fi

[169r] (10) Aquesta letra següent és per tots tresors perduts, no sabuts ni cogitats sinó per suspició. E d'aquells aquesta letra és clara e no és necessaria glosa sinó pocha e en poch loch e pot se entendre tot per les clarificacions passades.

(11) Planeta fortuna és dita tota planeta que sia aquí e haja dignitat en aquell loch e sia guardada de bones planetas e bons esguarts.

(12) Planeta infortuna és dita tota planeta que sia en aquell loch peregrí o dechaent e que no haja aquí neguna dignitat e sia esguardada de males planetas e de mals sguarts e sia retrogradan o exel·lat o decahent, ço és, que sia en lo contrari de sa casa o de sa exaltació, axí com si Júpiter, qui és fortuna de sa natura, si era retrogradant seria infortuna e si era en Gèminis, que és contrari de sa casa, o en Capricorn, qui és contrari de sa exaltació, tota planeta que sia en la 7 casa, si és fortuna o no fortuna, ha alcuna significació en aquell loch. E si aquí ha dignitat, ha gran significació en aquell loch. E si aquí ha dignitat, ha gran significació sobre la cosa de què se demanda segons la natura del signe e de la planeta e axí mateix¹²³ com se decante de la natura de la casa de què se demanda e compensada e

¹¹⁶ *femení*: corregeixo *siâ*.

¹¹⁷ Probablement 'un.'

¹¹⁸ *p* amb *i* sobreescrita.

¹¹⁹ *signe*: corregeixo *seu*.

¹²⁰ *són* en l'interlineat.

¹²¹ *qui* precedit de *q* ratllada.

¹²² *qüestió* precedit *q* ratllada.

¹²³ *e axí mateix* repetit.

concordada ab la natura de la casa e del signe e de la planeta e de la causa. E per ço diu que, si en la 7 haurà planeta fortunada e que aquí haja dignitat, significa que en aquell loch ha alguna cosa, és a saber, de valor e de preu. E si per aventura aquí haurà infortuna, és a saber, planeta que aquí no haja neguna dignitat o, encara més mala que sia, en contrari de les sues dignitats no·stà, [169v] per ço que aquí no haja alcuna significació e per ço car aquella significació és poca e fora de possessió significant reteniment ni teniment, mas què de sa natura significa és la significació a la causa de 9a e per què e la qual se ha per si però ha contrarietat, e açò car la 7 casa és totstemps de contrarietat com de plets de contraris e de haver adversitat. E com cartes e scriptures e contractes signifiquen tostemps contrarietats o coses de convencions e de recovencions és necessari que la planeta estiga infortuna en lo 7 e en aquesta qüestió significa sobre cartes amagades e escondudes per controversiar e dampnificar al demanant per temps passat o present, ab los quals per treball haurà o conseguirà aquella cosa de què treballa e en la qual espera. E aquesta és la intenció real e firma dels actors.

(13) E si la qüestió o la interrogació no és feta per cartes, etc. – Vol dir que·n aquell¹²⁴ cas, estant la disposició de la 7 casa en fortuna per la manera que és dit, diràs que aquí havia cosa e haver soterrat e ara és fora, que és estat furtat, ço és, furtívlment d'aquí¹²⁵ tret.

(14) E ja ha dit Arthech, etc. – En aquest pas devets entendre los 9 graus sobre la terra, ço és, fora de l'ascendent, perquè entrò en aquell terme es manifesta declaració e casament de la 12 casa e dels altres angles cazents, la qual cosa par vera per la sentència de Ptholomeu e dels altres que tota planeta qui és sobre l'ascendent per 5 graus pot ésser dit en angle e sobre açò abans que sia en altres 5 no pot ésser dit manifestament casén.¹²⁶ E caser o estar planeta en casa casén dels angles significa absència de tota cosa de què hom demanda de concistència o de fermitat, e per açò diu que en aquells 9 graus significa en tals interrogacions que, si aquí serà trobat fortuna, que y ha estat thesaur e que ara n'és tret novellament. E quant diu si aquella planeta caurà d'aquells 9 graus, entra a la part 6. La part sexta és 10 minuts e mig comunicat¹²⁷ d'un grau més, la sua infeció és a la 6 part de una hora, que és 1 grau e 30 menuts. Axí que vol dir que sia cazer envers la fi de la hora, passats 9 graus per un grau e mig, e s'entén 10 graus e 30 menuts, que són 2 minuts de una hora e 1 petit més. E si aquella planeta fortuna serà en tal disposició, significa súbita extracció de la cosa amagada, car ja entre al manifest cahiment de la 12 casa e se saguex, e que, si alcuna planeta fortuna serà en aytal disposició que sia casén del grau de l'occident, és saber, que sia fora de l'angle de la 7 casa e que haja precehit en la 6 casa, que és cazén per 4 quintas de hora, qui són 12 graus, que és veritat que aquí havia substància e ara no y és, que és estada furtada e ladres la se n'han portada. La letra altra d'aquí avant d'aquell cànon és clara.

[170r] (15) Quant lo significador, etc. – Diverses oppinions són del significador, etc. – E per açò alguns dien que aquella planeta que és en l'ascendent és significador e que no cal cercar altre. Altres dient que, si alcuna planeta serà en bon esguart de l'ascendent e que haja

¹²⁴ *aquell* precedit d'en ratllat.

¹²⁵ *d'aquí*: corregeixo de *qui*.

¹²⁶ No he trobat aquesta referència de Ptolemeu.

¹²⁷ *comunicat*: corregeixo quasi *dicat*.

dignitat en l'ascendent, que aquell és senyor e significador. E si seran 2 o 3 que guardent a l'ascendent, aquell qui més guardarà ab més dignitats a l'ascendent o en loch on serà o del loch d'on serà senyor, que aquell serà significador. E altres dien que la Luna és significador e la planeta que és senyor del loch de la Luna e del loch on és lo Sol; e aquests dien veritat en lo temps de la conjunció o de la oposició, mas en altre cas no ha loch aquesta opinió. E és cert que lo vertader significador és, segons que vol Aly Abenrachel en lo coment al·legat,¹²⁸ aquella planeta en qualque loch que sia de la figura local [que] ha més dignitats en l'ascendent, axí com, si era que lo Sol fos en qualque loch se vulla de la figura e fos¹²⁹ ascendent Àries en 19 graus o en 20, Mars és senyor de la casa e aquí ha 4 dignitats e 1 per la fas e 2 per terme e són 8 e lo Sol 4 dignitats per la exaltació e 3 per la triplicitat. E són 7, e una per la fas e són 8. Seran donchs lo Sol e Mars pars e pendran per senyor e significador aquell qui serà en l'ascendent d'aquestes dos, si n'hi ha; e si negú non hi serà, pren de aquell qui mils lo esguardarà, si és en alguna dignitat pròpia; e si non és en dignitat, veurets si alcuna planeta fortuna lo fortifique. E [a] aquell qui més fort serà dels dos daré significador de l'ascendent e darem-li participant l'altre, e per aquella manera podets e devets jutjar¹³⁰ tots los altres significadors de cascuna casa e per ço en la significació après del Sol e cascun dels altres que aquí jaurà alcuna dignitat.

(16) Axí mateix, segons son ésser en lo loch de l'ascendent e en lo loch dels luminaris, ço és, del Sol e de la Luna.

(17) E si serà vagant de cors, etc. – Tota planeta que no haja esguart de negun altre a ell ni per conjunció ni per raics,¹³¹ aquell és dit *vacus casus*, que vol dir 'vagant de cors o de anament', per ço com va tot sol e és buyt de tot adjutori o separat. La letra següent en lo test és assats clara en aquest capítol contenguda d'aquí avant.

[170v] (18) E Alí diu que almubtat, etc. – 'És significador de la 7 casa' entén a dir, axí com dessús és dit, que la planeta que haurà més dignitats en la 7 casa serà significador en la 7 casa, e axí de las altres. Mas quant diu 'acompanya-li lo¹³² senyor de la 7 casa' entén a dir que, si Àries era en la 7 casa, és a saber, que Àries és signe de Mars e per açò Mars és senyor de aquella casa, mas lo Sol és son companyons, per ço com és igual en dignitats. E per ço diu: havistes¹³³ lo senyor de la 7 casa per ço significador, car lo Sol, lo significador e [...] ¹³⁴ robins e estopacis e semblants coses, e Març significa couro vermell e sofre e tals semblants coses. E per ço, si aquests eren en disposició aytal, direm que tals coses són aquí amagades o enterrades. Per aquesta guisa e manera tot savi estròleg pot concordar e jutjar firmament e certa si ben serà avisat en les natures e mesclament dels signes e planetas e les coses a ell apropiades.

¹²⁸ *al·legat*: corregeixo *al·legat* és. Aquí l'autor confon Alí Abenragel amb Hali, com era conegut en la tradició llatina el comentador del *Centiloquium*, Ahmad ibn Yūsuf. Sobre aquesta citació vegeu *supra* la nota 46.

¹²⁹ *fos* seguit per *en* ratllat.

¹³⁰ *jutjar* seguit de *l* ratllada.

¹³¹ 'raigs.'

¹³² *lo* repetit.

¹³³ "avista."

¹³⁴ Probablement aquí hi ha una llacuna deguda a un salt de línia.

[171r] (19) Exemple posem que en la 7 casa sia Àries, e lo Sol ni Març no sien en casa ni en exaltació sua, mas que són en altre loch en la figura, e negun altre de les planetas aytampoch no és en casa ne en exaltació sua, devets guardar qual planeta és en la 7 casa o qual la esguarda de bon esguart o qual és pus forts en lo loch dels lunaris e que esguarda ab Març o al Sol o a la 7 casa, e aquell devets mesclar o la sua natura e color e sustància ab Març e Sol, e axí de les altres, e ja és assats clar en la letra.

[172r] (20) Lo senyor del terme se diu aquella planeta de qui és o del qual és consignat lo grau que és en lo punt de la 4 casa, axí com és consignat en la taula dels graus dels tèrrens de Ptholomeu, en l'Alcabis e en Albumazar,¹³⁵ axí com si és angle de terra, ço és, de la 4 casa, 4 g[raus] o 5 o 6 de Càncer o de qualsevulla del primer de Càncer entrò al 7 complidament terme de Març, e aquell és senyor d'aquell terme e per ell haurias a jutjar en la natura de la casa ab la altra planeta que més ha de dignitats en aquell signe en aquell terme e axí dels altres.

[172v] (21) Si volem saber, etc. – La intenció la qual yo y pos en aquesta letra és que entench que la longuesa de la casa és en lo temps de la interrogació trobada per la latitud del significador, que, si serà petita, la latitud d'ell serà breu e, si serà gran la latitud, que serà longa; e aquesta sentència se prova per lo Ptholomeu en les nativitats¹³⁶ e per Archel indià philòsof,¹³⁷ que diu que, quan lo alcocoden de la nativitat és en la latitud de 6 graus de la eclíptica, que lo nat és jaguant.¹³⁸ E quant és en quantitat de mig grau e de menys, és¹³⁹ nanet fort breu e, segons més e menys de latitud, és lo nat lonch e breu.¹⁴⁰ E per aquesta manera se pren en la interrogació de tota cosa si és breu o longa. E la quantitat se pren grosserament en pes segons la latitud en sa part e los lochs en los angles del cel. Car si serà lo significador en la part de l'occident o de septentrion, serà pesada e grossa, majorment en signe de terra e d'aygua. E si serà en angle del cel o de orient, serà leugera, e en los altres lochs segons més o menys jutjaràs son pes e gros. Car, si la latitud serà septentrional, serà gros més que prim e, si serà meridional, serà prim més que gros. E aquesta regla és universal, que jamés no fall, si donchs no era per multitud de significadors, los quals, si eren més de 1, hauràs a temprar segons més e menys de lur estat.

[173v] (22) [...]ci se mou un dubte es [...] com Alumezar [...] o e Aly que los primers signes, que són Àries, [T]aurus e Gèmini, signifiquen lo temps primer,¹⁴¹ e l'alament del foch e

¹³⁵ Els anomenats termes egipcis, les taules dels quals efectivament es troben en el *Quadripartitum*: Ptolemeu 1484, ff. 19v-20r (cap. 21 = Ptolemeu 1985, 77-81), Alcabici, 235-236 (*Introductorius*, I, 19); Albumasar 1995-1996, 198 (*Liber introductorii maioris*, V, 8). Tresbens, I, 5-6, també les reproduceix al *Llibre de nativitats*.

¹³⁶ Pseudo-Ptolemeu, *Centiloquium*, Verbum 53: “Cum non fuerit significatoribus ascendentis latitudo, erit macilentus. Si vero fuerit illis latitudo multa, erit natus pinguis,” Ptolemeu 1484, f. 112v. Cf. Aḥmad ibn Yūsuf, 150-151.

¹³⁷ Anteriorment esmentat amb la forma Artech, és una de les fonts d'Abenragel.

¹³⁸ ‘gagant.’

¹³⁹ és amb la s en l'interlineat.

¹⁴⁰ breu seguit per *del nat* ratllat.

¹⁴¹ L'estat fragmentari d'aquesta glossa pel deteriorament del foli fa difícil comprendre'n el sentit. Sembla que l'autor introdueix una qüestió en què es contraposen els primers signes del zodíac, Àries, Taure i Gèmini, segons recullen tant Albumasar 1995-1996, 72 (*Liber introductorii maioris*, II, 3) com Abenragel (1954, 5-6; 1485, 1r), amb els signes de foc (Àries, Leo i Sagitari), que són orientals. En efecte, aquests indiquen la

orient sia [més] covinent a aquells e [...] signes són atribuïts [a aque]lla part en ço que a [m]és ha lo mig de l'orient e lo seu vent punctual e [...] haja la finestra part [...] e lo se[u] vent en [declina]ció de septentrion Sagitari haja la 4 part [...] e son vent és en orient e migdie se [...]ils semblant que tan [...] degué haver lo vent [a] la part del migdie o de septentrion axí com se sa[gue]x en orde e per ço com la part d'ells signi[fiquen] l'orient¹⁴² e encara més, car lo mestre del [...] diu que tota la part [ter]cera és de l'orient, axí com és del mig cel entrò [...] de l'ascendent.

---

localització a orient d'acord amb Abenragel (1954, 88; 1485, 31r).

¹⁴² *orient* precedit de *l* ratllada.